

## Östkind's härad.

Socknar: Häradshammar, Östra Husby, Östra Stenby, Jonsberg, Kvarsebo.

Brate kände från häradet de 13 inskrifterna Ög 225—Ög 237, varav de tre Ög 225 Högtomta, Ög 226 och Ög 227 Lönnbro voro förkomna. Av dessa tre har sedermera Ög 225 Högomta återfunnits och rests, och två nyupptäckta inskrifter ha tillkommit, nämligen Ög 288 Oklunda och Ög 289 Ö. Stenby.<sup>1</sup>

Antalet nu kända inskrifter från häradet är alltså 15, varav två äro förkomna.

I allmänhet ha häradets runinskrifter upptäckts först i senare tid. Så framkommo sex av de sju runstenarna vid Ö. Stenby kyrka, Ög 231—236, vid tornbygget 1858—60 och den sjunde stenen, Ög 289, vid Nordéns besök 1928. Högtomtastenen, Ög 225, blev bekant först i 1800-talets tidigare del. Ållonöstenen, Ög 237, uppmärksammades i litteraturen först på 1870-talet, den från Tuna bro, Ög 228, framkom vid plöjning 1906, och häradets viktigaste inskrift, Oklundainskriften Ög 288, upptäcktes år 1929.

Av häradets nu bevarade runstenar voro under 1600-talet kända blott två, de vid Varby, Ög 229, och Åkerby trappbacke, Ög 230. Av de nu försvunna var den ena stenen vid Lönnbro, möjligen Ög 227, känd medan den andra Lönnbrostenen omnämnes först under 1700-talet.

Genom åtgärder 1939 har den ståtliga allén fram till Ö. Stenby kyrka kantats med sex runstenar, ett föredöme som lett till att man även vid andra östgötakyrkor börjat placera där befintliga runstenar på mera framträdande ställen än de mörka hörn och utkanter av kyrkogårdarna, där de hittills vanligen stått resta, eller de murar, där de länge suttit infällda.<sup>2</sup>

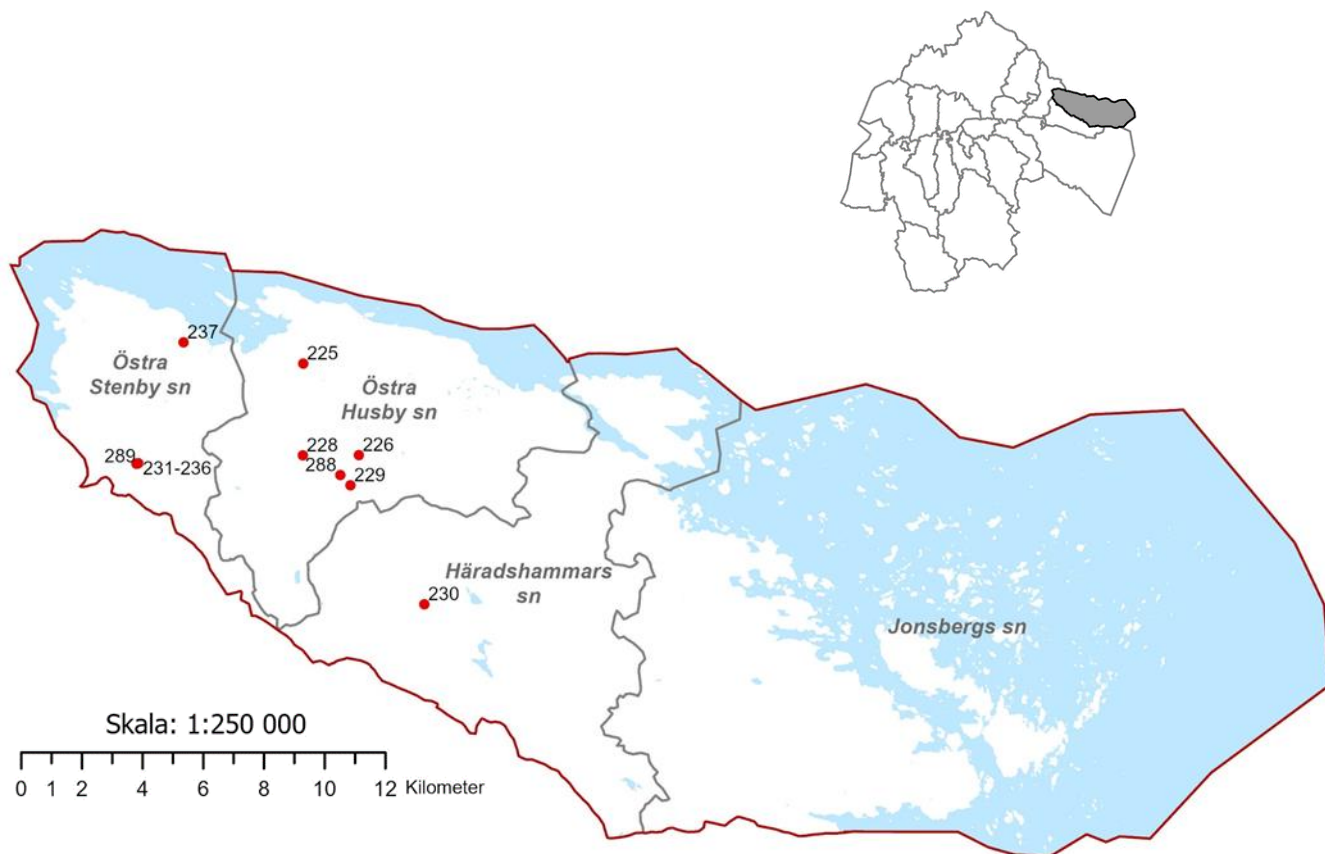


Fig. 233. Karta över runinskrifterna i Östkind's härad, utom Kvarsebo sn.

<sup>1</sup> Därutöver finns uppgifter om en runsten från Grönevad (Grönevadshagen) i Häradshammars sn. Nordén nämner dock inte dessa uppgifter i sitt manus. I ett brev till Riksantikvarien den 29 oktober 1928 (se dnr 4655/28, ATA) skriver Karl-Alfred Gustawsson att chauffören Alfred Lambert Jonsson samma dag vid sitt besök på Statens Historiska Museum anmält en uppgift om en runsten vid torpet Grönevadshagen i Häradshammars socken. Runstenen skulle ha nedgrävs för »25—30 år sedan» på gårdsplanen, cirka 15 m SSV om gårdstrappan och skulle ligga cirka en halvmeter under markytan. Chaufförens mor, Emma Kristina Jonsson, kunde peka ut platsen. Bengt Cnattingius vid Östergötlands museum fick strax därefter i uppdrag att undersöka saken och återkom 1930 med en detaljerad rapport (se dnr 4116/30, ATA). Cnattingius beskriver där att den förmodade runstenen skulle ha tagits från en nedriven ladugård, att den skulle vara 1 × 0,70 × 0,30 m stor och att det enligt uppgift på stenen hade synt »slingor och krumelurer». Två föreslagna platser på gårdsplansterrassen utgrävdes i detalj utan att någon runsten påträffades.

<sup>2</sup> I sitt PM från 1947 skriver Jansson för många inskrifter att runinskriften och översättningen bör utgå, detta eftersom Nordéns läsning och tolkning inte ger någon ny information utöver Brate. På sista raden i detta PM står dock endast »Ög 231,232,233,236,236,237.» utan någon notering om att runinskriften och översättningen skulle utgå. Detta är således oklart, men sannolikt. Notera även att »236» anges två gånger, första gången kan istället avses Ög 234, jämför nedan vad Nordén skriver om Ög 234.

## Ög 225. Högtomta, Östra Husby sn.

Pl. 124.

**Litteratur:** M. Stolpe, i Beskrifning till geol. kartbladet »Norrköping» (1879), s. 37; Anton Ridderstad, *Östergötlands historia I* (1914), s. 95; Anmälan om stenens återfinnande, inlämnad till Riksantikvarien 31/7 1925 av N. D. Edlund, dnr 2069/25 (ATA) (se Knäppingsborg, Norrköping); *Norrköpings Tidningar* 8/8 1925; *Svenska Dagbladet* 9/8 1925; *Dagens Nyheter* 10/8 1925; A. Nordén, berättelse över stenens resande, 1928, (ATA), se även *Berättelse över utförda skyddsåtgärder vid Högtomta, Ö. Husby sn, Östergötland* 9/8 1928, dnr 3763/28 (ATA) och *Beskrivning av gravfältet dnr 209/28 (ATA)*; densamme, *Runstenar och broar*, i *Norrköpings Tidningar* 15/9 1928.

**Avbildningar:** Foto av N. D. Edlund 1925 (ATA); Foto av A. Nordén 1928 (ATA).

Stenen stod ursprungligen rest invid en bro över den lilla bäcken söder om byn i den s.k. Hemängen, där Nordenskjöld ännu år 1871 såg den; han antecknar, att den låg i nordvästra hörnet av en fyrkantig stensättning av 9 stegs sidor, varintill befunno sig »stenlemningar efter en bro». M. Stolpe anger (åren före 1879) stenen såsom »stående på en mindre ätthög». Möjligen var dock den angivna stensättningen endast ett odlingsuppslag av stenen, och med tiden hopade sig omkring och över runstenen ett större stenröse, uppkommet vid odlingsarbetet, vilket helt dolde stenen. Då detta röse sommaren 1925<sup>3</sup> uppbrotts och bortkördes, sökte och antråffade gårdens brukare arrendator Karl Malm runstenen, som gårdstraditionen angav skulle befinna sig i röset. Stenen hade då varit försvunnen sedan 1890-talet och flera gånger förgäves efterforscats.

Hr Malm lät efter stenens anträffande forsla den till en bergbacke omkring 300 m. SO om gården, där han upplade den invid gårdsvägen. Sommaren 1928 reste Nordén stenen här på bergbacken, 12 m. från gårdsvägen och 40–50 m. från allmänna landsvägen Skenäs—Ö. Husby. Sambandet med den forntida vägbron blev ju härigenom brutet, vilket är att beklaga, men å andra sidan visar erfarenheten, att den förra, mera avsides belägna uppställningsplatsen innebar den faran, att stenens karaktär av minnesmärke bortglömdes, och att stenen kunde förkomma. På sin nuvarande plats ses stenen från två landsvägar och kommer därigenom att lättare ingå i det allmänna bygdemedvetandet.

Stenens höjd över marken är nu 1,27 m., dess bredd 0,85 och tjocklek 0,32 m. Materialet är en fin-kornig svart<sup>4</sup> granit. Inskriftsidan har fläckvis en tunn skorpa av ett ljust ämne, ett ytskikt som kan befaras med tiden vilja lossna genom frostsprängning. En fin spricka går från vänstra övre hörnet snett in genom stenen och hotar spränga ut ena sidan. Upp till t.h. har redan ett stort stycke med en del av texten sprängts bort.

Textsidan är omsorgsfullt utarbetad, slingorna och runorna äro genomgående tydligt huggna, ingenting är oklart i språket.

Inskrift:<sup>5</sup>

pruntr × risti + tsin × pinsa + aftir · þurtsin ---ur sin

5 10 15 20 25 30 35 40

»Trond reste denna sten efter Torsten, sin fader.»



Till läsningen: Nordenskjöld — och att döma av en teckning sannolikt även Ihrfors — uppfatta inskriftens början som **pruntrairisti**. Erkännas måste, att det tecken, som följer efter 6 r, har samma storlek och i övrigt samma utseende som ristningens runor, varigenom det framstår som ett a,<sup>6</sup> medan åter ristningens som sk använda kryss och kors äro mycket små. Den efter ifrågavarande tecken följande linjen är djupt huggen och har samma höjd som ristningens i-runor, varför en läsning **pruntra i** och för sig vore fullt försvarlig. Då emellertid ett sådant personnamn synes omöjligt att uppvisa, förefaller det bättre att med Brate räkna med, att personnamnet är **pruntr**, och att detta följts av ett i överstorlek tilltaget kryss, var-efter det om i påminnande strecket är att uppfatta som slingans ytterkontur. — Runorna 33–35 ha nu överdelen förlorad men kunna icke ha varit annat än **fap**.

Fig. 234. Ög 225. Högtomta, Ö. Husby sn. Foto A. Nordén 1928 (ATA).

<sup>3</sup> Norden skriver »hösten 1927», texten rättad till »sommaren 1925» i enlighet med litteraturuppgifter och med vad Wessén skriver i marginalen: »Sommaren 1925? Notis i Sv.D (nationaluppl.) 10/8 1925»

<sup>4</sup> Wessén skriver i marginalen: mörk?

<sup>5</sup> Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr.] och ö[övers.]. utgå.

<sup>6</sup> Wessén skriver i marginalen: Har detta noggrant verifierats?



Plansch 124a. Ög 225. Högtomta, Ö. Husby sn. Foto Nordén 1942. [Vid planschen har Wessén skrivit: »Är läsningen kontrollerad?» Jansson skriver 1947: Duger ej.]



Fig. 235. Ög 225. Högtomta, Ö. Husby sn. Foto A. Nordén 1942 (ATA, i ATA anges 1941), samma som plansch 124a, men utan retuschering.

## Ög 226. Lönnbro, Östra Husby sn.

**Litteratur:** J. Bureus, hdskr i KB F a 6 och F a 10:2 (teckning); J. Karp, karta i Lantmäteristyrelsens arkiv (1780), D 157-81:1, Även på konceptkarta i Lantmäterimyndigheternas arkiv (1782), 05-ÖHU-60; F. Burman, *Triga Supplementorum ad Runographiam Svio-Gothicam* (i: *Nova Acta R. Soc. Scient. Ups.* Vol. 5, 1792), s. 313; M. Stolpe, i *Beskrifning till geol. kartbladet »Norrköping»* (1879), s. 37; C. M. Stenbock, *Ransakningar om antikviteterna 1667—84, Östergötland* (i: *Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening 1913—14*), s. 50; A. Nordén, *Skrivelse till Riksantikvarien 3/3 1947, dnr 1352/47 (ATA)*.

Vid 1600-talets ingång voro, såsom framgår av Bureus' uppgift, två runinskrifter kända från *Löönöbroo*, nu Lönnbro, den gamla bron över Varån för vägen från Lilla Varby till Utangärstad hage. Ransakning 1667—84 känner blott en, och denna betecknas som nedlagd i stenbron med bokstäverna utnötta av resande folk, (= Ög 227). Trots Ransakningens uppgift; »I Österhusby Sochn finnas två Ruunestenaar», varav alltså den ena anges vara nedlagd i Lönnbro och den andra visar sig vara identisk med Varby-stenen Ög 229, fanns alltså på Broocmans tid (1760) den av Bureus kända men av Ransakningen förbisedda stenen Ög 226 kvar vid Lönnbro och säges av Broocman »stå» vid bron. Den efterforskades emellertid förgäves av P. A. Säve 1862 och är okänd för Wiede och Nordenskjöld i 1870-talets början samt senare av Ihrfors och Brate (»den är okänd», Brate). Emellertid anger M. Stolpe i sin beskrivning till geologiska kartbladet över bygden, utg. 1879, en runsten såsom ännu befintlig vid bron (»N. om Varby 1 liggande vid en raserad bro öfver Varån ej utsatt på kartan»). Då Stolpes andra runsten (»vid Varby 1, liggande som vägbro med runorna uppåt») tydligen är identisk med Ög 229, bör hans sten N. om Varby 1 kunna vara antingen Ög 226 eller 227.

Då emellertid ingen annan iakttagit denna M. Stolpes runsten vid Lönnbro, är det tänkbart, att hans uppgift får tolkas på följande sätt: i den nuvarande bron ligger en större stenhäll inlagd med en flat yta av ordinärt runstensformat i dagen. På denna yta synas inga runor, men folk i bygden är av den tron, att stenen är en runsten. Det kan ha varit denna bygdemening, som Stolpe tagit för god.<sup>7</sup>



Fig. 236. Ög 226. Lönnbro, Östra Husby sn. Detalj ur Karp's karta över Varby upprättad 1778—1780, i Lantmäteristyrelsens arkiv.

<sup>7</sup> I marginalen skriver Wessén ett frågetecken.

## 288. Oklunda, Östra Husby socken.<sup>8, 9</sup>

Pl. 127, 128, 129.

**Litteratur:** Runfynd i Östra Husby (fyndnotis), i Norrköpings Tidningar 31/7 1929; A. Nordén, *Rapport till Riksantikvarien* 14/10 1929, dnr 4322/29, (ATA), dens., Dråparen i Blotlunden, Stockholms Tidningen 29/12 1929, dens., Ett bondedrama på vikingatidens Vikboland, Norrköpings Tidningar 31/12 1929, dens., Baldershagen och tempelhelgden, i: *Ord och bild* 1930, s. 255–262, dens., Ett rättsdokument från en fornsvensk offerlund, i: *Fornvännen* 1931, s. 330–351, dens., Dråparen i blotlunden (genmäle till von Friesen), i Norrköpings Tidningar 2/9 1933, dens., Rökstensingressen än en gång, i: *Fornvännen* 1945, s. 57–59, dens., *De fredlösa och fristaden*, i Norrköpings Tidningar, julläsning 1945; Märkligt fornyfynd å Vikbolandet, Norrköpings tidningar 28/12 1929; Rättsdokument från hednisk tid påträffat i Östergötl., *Nya Dagligt Allehanda* 28/12 1931; O. von Friesen Runorna, i: *Nordisk kultur VI* (1933), s. 152; I. Lindquist, *Oklunda. I: Svensk uppslagsbok 20* (1934), sp. 656, dens., Sparlösa-stenen (1940), s. 148 (om ristningens **sakar**, uppfattat som **sakir**); H. Jungner, När kristendom och fornsvensk tro möttes, i: *Religion och kultur*, årg. IX (1938), s. 74–75; H. Arntz, *Handbuch der Runenkunde 2* (1944), s. 144, 286.

**Äldre avbildningar:** Utom fotografier av A. Nordén (ett antal av dem publicerade som ovan) finnas fotografier av H. Faith-Ell med runorna ifyllda av O. von Friesen 1932, i ATA.

### Upptäckten.

Någon gång i juli månad år 1929 hade lantbrukaren Wilhelm Andersson i Oklunda, Ö. Husby socken, lagt märke till hurusom å en bergyta strax utanför boningshuset å gården ett antal fina streck framträdde, då han en afton i sned solbelysning iakttog hällen. Han rengjorde då den av vanlig ytvegetation täckta lilla fläcken och fann här ett större antal fint inmejslade runtecken, anordnade i fyra jämnlöpande rader med en på stup ställd femte rad. Någon tradition om att en runristning skulle finnas vid gården var för herr Andersson **icke känd**<sup>10</sup> — hans förfäder hade innehaft gården i omkring 200 år, utan att han från äldre generationer hört någon sådan ristning omtalas. I litteraturen omnämnes icke någon ristning vid Oklunda. Genom hr Anderssons förmedling kom en notis om fyndet att inflyta i ortspressen.<sup>11</sup> Under samtida fältarbeten i bygden studerade Nordén ristningen och tog vid samma tillfälle den gipsavgjutning, på vilken ristningens publicering hösten 1929 grundades.

### Belägenhet.

Ristningen är belägen 9,5 m. väster om boningshusets nordvästliga hörn i Oklunda, på en slät yta å krönet av den bergbacke, på vilken gården är anlagd. Såväl i detta avseende som i fråga om runornas anordnande i under varandra ställda, jämna rader och ifråga om själva runtypen påminner Oklunda-ristningen slående om ristningen vid Ingelstad i Ö. Eneby socken, Ög 43.



Plansch 127a. 288. Oklunda, Östra Husby socken. Foto H. Faith-Ell 1934.

<sup>8</sup> Inskriften har signum Ög N288 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

<sup>9</sup> I manuset placerad efter Ög 230, i utgåvan istället inlagd i alfabetisk ordning inom socknen.

<sup>10</sup> Nordén skrev »All tradition om att en runristning skulle finnas vid gården var för herr Andersson okänd», texten här rättad i enlighet med Wesséns förslag. Wessén skriver i marginalen: Fanns sådan tradition? Eller illa uttryckt? (Någon tradition ... var icke känd)

<sup>11</sup> [Nordéns fotnot] I Norrköpings Tidningar 31.7 1929, där runorna utan angivande av skäl säges »troligen härleda sig från 1200-talet».



Plansch 127b. 288. Oklunda, Östra Husby socken. Oklunda by från S. Foto H. Faith-Ell 1934.

Anordningen av runorna, utseende m.m.

Ristningens huvudparti är innejslat i hällen med ett skarpeggat stålredskap, varför runorna i regel visa en mer eller mindre spetsigt v-formad snittgenomskärning. Stavarna äro i flera fall från 3,8 till 4, ja 5 cm. höga, endast i räckan A:I äro de genomgående lägre (ned till 3,3 cm.). Ristaren har på tre sidor varit bunden av hänsyn till naturliga sprickor i hällen, och han har låtit ristningens vänstra begräns-



Plansch 128a. 288. Oklunda, Östra Husby socken. Foto Nordén 1929.  
[Jansson skriver 1947: Duger ej]

ningslinje böja sig rätt kraftigt för att undgå att löpa in i en sådan spricka. Bortser man från den därav föranledda oregelbundenheten i ristningens figur, har det hela ett drag av omsorgsfull beräkning över sig. Ristningens lilla format, de distinkt huggna, smala, tätt uppradade runorna och deras jämna radlinjer, allt framkallar intrycket av något pryddligt och välplanerat. Denna jämnvikt störes av den påstus-ställda raden till höger, som emellertid ej hör till den ursprungliga ristarens verk. Runorna i denna rad äro huggna med ett annat, grövre instrument, som givit en bred, flackt konkav snittprofil, och även innehållet angiver uttryckligt, att ristningen i denna rad huggits av en annan person än den, som gjort ristningen i övrigt.

Den yta, som ristningen upptager, är ej stor. Den ursprungliga, fyrradiga inskriften mäter i längd c:a 0,24 m., i höjd 0,17–0,18 m. Den tvärställda radens längd är c:a 0,28 och dess bredd 0,04–0,05 m.

Vid beskrivningen av ristningens olika delar kallas här huvudpartiet med de fyra över varandra placerade räckorna för A, den tvärställda raden för B. Då inskriften ju skall läsas nedifrån uppåt, betecknas här den nedersta raden som A:I, den däröver stående som A:II o.s.v.

Inskrift:<sup>12</sup>

kunar : faði runar þessar : in sa flau sakar suti ui þita : in sa flu in ruþ þann : in sa bat  
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

uifin : þitta faði  
65 70 75

*Gunnarr faði runar þessar. En sa flo sakr.<sup>13</sup> Sotti vi þetta. En sa flo in ruð þann. En sa bant.*

*Vi-Finn þetta faði.*

»Gunnar ristade dessa runor. Och han flydde för en dråpsaks skull. Han sökte sig till denna helgedom. Och han flydde till den där röjningen. Och han band (på rättssenligt sätt förlikningen).

Vi-Finn ristade detta.»

Till läsningen.

Alla tecknen i A:I äro tydligt huggna och till sina värden oomtvistliga. Radens främre begränsningslinje är utplånad av en trasighet i berget. — 3 n: Bistaven riktad snett uppåt höger, som till en a-runa, jfr runan 12, där den är nedåtriktad. — 4 a: med bst blott på ena (vänstra) sidan. — Avdelningstecken



Plansch 128b. 288. Oklunda, Östra Husby socken. Foto Nordén 1929.  
[Jansson skriver 1947: Duger ej på grund av retusch]

<sup>12</sup> I utgåvan har inskriften flyttats hit, till innan »Till läsningen». Nordén har annars strukit Wesséns kommentar: Läsningen bör meddelas först för hela inskriften!

<sup>13</sup> Nordén skrev *sakar*, av Wessén ändrat till *sakr*.



*Partiet B.* Radens bortre begränsningslinje fullt tydligt huggen, den motsvarande främre linjen omöjlig att urskilja till följd av berghällens trasighet. Raden är som nämnt huggen med ett annat instrument än den övriga texten. Läsningen:

h|f|t|:D|111f|†D|

**uifin : pittafapi**

I sin helhet har alltså inskriften följande innehåll:

<b>inruppan:insabat</b>	<b>uifin:pittafapi</b>
<b>sutiuiþita:insaflu</b>	
<b>þisar:insaflausakar</b>	
<b>kunar:fapirunar</b>	

Tolkning

*Moment 1.* Rad A:I: **kunar : fapi runar**

Rad A:II: **þisar**

Såväl här som i partiet B avskiljes mansnamnet från texten med ett avdelningstecken; eljest användes i inskriften detta endast som logiskt skiljetecken för uppdelandet av händelseföljden.

**kunar** är runsv. *Gunnarr*, vars slutljud företer en vacklande stavning<sup>21</sup> på de östgötska runstenarna: mot tre **r** (Oklundaristningen då inräknad) förekommer ett **r**.

**fapi**, pret. till verbet fvn. *fá*, 'måla, teckna, rista'. Såsom von Friesen, *Rökstenen*, s. 33, visat, saknas bevis för att ordet — såsom S. Bugge och efter honom Brate hävdade — skulle betyda 'låta (rista och) ifylla med färg'. I samtliga de av von Friesen undersökta elva fallen anger ordet, att subjektspersonen själv utfört ristningen, och sedermera tillkomna nya fynd understryka blott ytterligare denna tolkning, t.ex. den östgötska Kälvestensinskriften, där det anges, att fadern gjort minnesmärket över sonen men att två andra personer ristat runorna. Med samma mening tycks ordet förekomma på västgötska Sparlösa-inskriften. Det finnes ingen anledning att antaga annat än att Gunnar själv inristat runorna i den fyrradiga delen av inskriften och Vi-Finn runorna i den enradiga delen.

**þisar**, 'dessa'. Plur. nom.-ack. fem. visar den i runsvenskan vanliga formen **þisar** (t.ex. U 148, U 251, U 257, U 284 mot endast ett **þasi** i samma band av *Upplands runinskrifter*; i Södermanlands inskriftsmaterial förekommer ett **þisar** och ett **þasi**).

*Moment 2.* Rad A:II: **insaflausakar**, att upplösas som **in sa flau sakar**

**in**, den vanliga konjunktionen, fvn., fsv. *en*, 'och', 'men'. Om den östgötska uttalsformen på Rök- (och Oklunda)inskrifternas tid se von Friesen, *Rökstenen*, s. 32—33.

**sa**, fsv. *sa(R)*, 'den, han'.

**flau**, motsvarande fvn. *fló*, pret. till *flæja* eller *flýja*, 'fly'. Ej blott den starka böjningen (»kommt nur alt und dicht. vor. Sonst hat das wort schwaches präet.«, A. Noreen, *Altisländische Grammatik 1923*, §489, Anm. 2)<sup>22</sup> utan även den oväntade stavningen (**flau** för ett väl snaraste väntat **flu**) få kanske betraktas som ålderdomliga drag i ristningens språk, ehuru det ju vore mycket märkligt, om på nordisk botten den ursprungliga diftongen varit hörbar ännu så sent som på vikingatiden, jfr gotiskans böjning av verbet: *þliuhan*, *þlahuh*. Då i inskriftens följande rad ordet förekommer i formen *flu*, är väl stavningen med au kanske snarast att anse som en grafisk ofullkomlighet (den svaga böjningen **fluþu** finns på en runsten vid Aspö kyrka, Sö 174, se Brate-Wessén, *Södermanlands runinskrifter*, s. 135 f.)

**sakar**, adj. i nom. sing. mask. med bevarad stamvokal,<sup>23</sup> vårt *saker* i uttrycket 'saker till ett brott', fsv. *saker*. Det råder inom detta adjektivs böjning en egendomlig motsättning mellan fornvästnor-

<sup>21</sup> Wessén skriver i marginalen: Var? Ög 201? Är denna läsning säker? Är den något att bygga på? Bättre att *icke* påstå något i tveksamt fall.

<sup>22</sup> Nordén hade skrivit »Altisl. Grammatik<sup>2</sup>, §94<sup>2</sup>, 307 a, 478 anm. 2». Wessén skrev i marginalen: »Citera helst 4. uppl.»

<sup>23</sup> Wessén stryker under »med bevarad stamvokal» och skriver i marginalen: Omöjligt!

diskan, där den ensamrådande formen *sekr* förutsätter *i*-stamsböjning,<sup>24</sup> och östnordiskan, där de svenska beläggen medeltiden igenom visa en så gott som enarådande *a*-stamsböjning, vilket ju även avspeglas i ordets nu levande form. Av de fornsvenska lagarna uppvisa ÖL, SöL, HL, VmL, MESL och KLL endast formen *saker*, medan VgL och UL vanligen ha *saker* men någon gång även *sæker*. Hos Söderwall ha alla beläggen *saker*. Det är därför av intresse att iaktta, att då ordet här i Oklundaristningen för första gången framträder i vår litteratur, i samband med ett östgötskt brottsmål, är det i den *a*-stamsböjda formen,<sup>25</sup> den enda som århundraden senare visar sig vara nyttjad av östgötalagens författare. Man tvekar om, hur denna motsättning mellan *i*- och *a*-stamsböjning skall förklaras; av allt att döma är ordet från början en *ia*-stam, och utvecklingen från denna får tänkas ha slagit in på olika vägar. Hurusomhelst förefaller ordet i Oklundaristningen ha stamvokalen bevarad,<sup>26</sup> vilket skulle kunna tjäna som ett ålderskriterium, om det icke vore så, att den grupp av runinskrifter, till vilken Oklunda hör, rör sig med såväl synkoperade som osynkoperade former: den till 700-talets slut eller omkr. 800 daterade Sparlösa-inskriften har **kunr**, **sunr**, **alrikr**, **lubr** (vad nu detta är), **atr** men också **makur**, **lubir**<sup>27</sup> (jag avstår från att upptaga dess **takar**, då man häri kan ha en pluralform), den med Sparlösa samtida Kälvestensristningen har mansnamnen **stikur**, **uikikr** (**k**)riiulfr eller (**k**)rimulfr och adv. **austř** eller **austř**. Rökstenen har de osynkoperade formerna **karur**, **sitir**, sannolikt **nipir** men också de synkoperade **piaurikr**, **fatlaþr**, **nirupr**, Gurstensinskriften har **sunur**.<sup>28</sup>

Moment 3. Rad A:III: Inskriftspartiet **sutiuiþita**.

Medan ristningens övriga satser — bortsett från de bägge inledningssatserna i A:I och B — börja med ett stereotypiskt **in**, 'och', (jfr runstenen vid Gunnarsbro i Kullerstad, Ög 162), lägger man märker till, att en dylik förbindande konjunktion mellan momenten 2 och 3 saknas.

Satsen uppdelas på dessa ord: **suti ui þita**.

**suti** motsvarar fvn. *sótti* av *sækja*, »4. søge at komme hen til et Sted»,<sup>29</sup> jfr **suti** på den sörmländska stenen vid Grinda, Spelviks sn, Sö 166.

**ui** är fsv. *vi* (*væ*, *ve*, Söderwall), fvn. *vi*, »2. Helligdom hvor der foregaar Offringer» (Fritzner).

**þita**, 'detta'. Jfr den avvikande skrivningen av samma ord i avd. B.

Moment 4. Rad A:III: **insaflu**

Rad A:IV: **inrupþan** :

Satsen **in sa flu** upprepar det i moment 2 förekommande **in sa flau**, 'och han flydde'. Fortsättningen av textpartiet upplöser sig i **in rup þan**.

**in**, prep. 'i'. Tjurkobrakteatens **an** visar, att i urnordisk tid nasalen ännu framträdde i en med **in** likställd prep., vårt 'å', och godtages von Friesens läsning av Teoderikpartiets **anurþifiaru**, *yrði á fiþru*, 'steg upp på stranden', skulle ett **an** ännu på Rökstenens tid kunnat användas omväxlande med **a** (**sitir** — **akutasinum**).

**rup**, subst. i ack. mask. motsvarande en runsv. nom. \**ruðr*, samma ord som i Norge och några intill Norge belägna västsvenska landskap har lämnat så många spår i ortnamnen, eller det i Östsvetrike förekommande, med det med fvn. *rjóðr* mer eller mindre nära sammanhörande *ryð*. Söderwall förtecknar intet *rudher* men väl ett *rudhskogher*.

**þan**, pron. *sa(R)* i ack. mask. sing., fvn. *þann*, 'denne'. Genom detta tillägg av en demonstrativbestämning betecknas den röjning som Gunnar flydde till, såsom bekant för läsaren.

Den från här diskuterade läsning och tolkning helt avvikande, som von Friesen framlade i *Nordisk kultur: Runorna*, s. 152 f. (*en sa hefir landruð þá*) var byggd på en konjektur, som von Friesen sedermera vid sitt besök vid Oklunda måste övergiva, då de av honom förutsatta runorna otvivelaktigt icke

<sup>24</sup> Wessén stryker under »förutsätter *i*-stamsböjning» och skriver två frågetecken i marginalen. Därunder skriver Wessén: Detta är icke riktigt. Böjningen framgår väl icke alls av stamstavelsevokalen?

<sup>25</sup> Wessén skriver ett frågetecken i marginalen.

<sup>26</sup> Wessén har markerat orden »förefaller ordet i Oklundaristningen ha stamvokalen bevarad».

<sup>27</sup> Wessén skriver ett frågetecken i marginalen.

<sup>28</sup> Wessén skriver i marginalen: Intet ex. på bevarat *a*. Detta är spårlost bortan redan i got. Ytterst osannolikt att »stamvokalen» skulle vara bevarad. Bättre förstår man sakar som ett inskott på grund av svårighet vid ljudanalysen. Inskriftens övriga former äro ju fsv. icke urn. (t.ex. *rup*)

<sup>29</sup> Nordén saknar »at komme».

finnas å hällen. De av honom och Faith-Ell vid detta tillfälle tagna fotografierna visa, att von Friesen blott kunnat bestyrka riktigheten av den av mig år 1931 publicerade läsningen.

*Moment 5.* **Rad A:IV:** Satsen upplöses i **in sa bat** där **bat** knappast kan vara något annat än pret. *bant*, »band». Underförstått får då tänkas vara ett objekt av typen fsv. *sæt*, fvn. *sætt*, f., »förlikning, överenskommelse». *Binda sætt*, »skaffa rättslig giltighet åt en förlikning», är ett gängse uttryck i likhet med flera andra dylika av Fritzner förtecknade, till rättspråket hörande termer: *bjóða sætt*, *taka sætt*, *koma sætt á*.

*Moment 6.* **Rad B:** Påfallande är här bruket av skiljetecken efter personnamnet, alldeles som i rad A:I, likaså den dubbelskrivna konsonanten. Ordet **uifin** återger ett *Vi-Finnr*, »Finn vid vi'et», d.v.s. gudens namn, jfr Sturl.<sup>30</sup> I, 4: *Geirr hét maðr ríkr ok ágætr í Sogni; hann var blótmaðr mikill; var hann af því kallaðr Végeirr*. Vi-Finns bidrag innebär tydligen ett styrkande av riktigheten av Gunnars uppgift, att han 'bundit' förlikningen — som vi'ets föreståndare är han ju närmast till att utfärda den immunitetsförklaring, som Gunnar uppenbarligen velat skaffa sig med sin inskrift **på** berget. — Assimilationen av slutkonsonanten i *Vi-Finnr* reser inga hinder för en tidig datering av inskriften, redan vid vikingatidens ingång voro ju sådana företeelser helt vanliga.

Innehållet blir: »Vi-Finn ristade detta.»

<sup>31</sup>

Dateringen.

Medan flertalet runor i Oklunda inskriften ansluta sig till motsvarande tecken på Rökstenen; visar runan **62 b** en helt avvikande form, och runan **a** uppträder i Oklundainskriften med ett flertal varianter: i tre, möjligen fyra fall med bistav **riktad** snett uppåt t.h., i ett fall med svagt överskjutande dylik bst, i två fall med bst **riktad** snett nedåt t.v. (som å Kälvestensblocket, Ög 8), i två fall med svagt överskjutande dylik bst och slutligen i tre fall med bistavens bägge hälfter jämnt fördelade på ömse sidor om hst. I Ingelstadsristningens **a** sträcker sig bst något över på vänstra sidan, som i danska runraden.

En likartad anslutning till den senare runradens **n**-runa visar icke Oklundaristningens **n**, som dock i stället har den avvikelser från Rökstenens **n**, att bistaven i ett fall är riktad snett uppåt höger. Synbarligen är det dock blott placeringshänsyn, som framtingat denna avvikelse.

Tendensen att låta bistavarna utgå ett stycke nedanför huvudstavens toppar, som är typisk för kortkvistraden, har i Oklundaristningen präglat egentligen blott runan **u**. I **p** är det anmärkningsvärt, att slingan ständigt utgår från huvudstavens ändar, detta i olikhet mot å Rökstenen.

Emellertid är det tvivelaktigt, om på dylika smärre variationer i runtyperna slutsatser av kronologisk innebörd kunna byggas. Rökstenen har själv i sin första rad ej mindre än tre gånger ett **t**, som återger<sup>32</sup> den danska runradens **t**-runa, och samma runa återkommer även i Skärkindsinskriften, Ög 174, **a**-runan med helt övertvärande bst finnes i Ög 42 Boberg och Ög 117 Slaka, den motsvarande **n**-runan i Slaka, den danska **h**-runan i Skärkind och Slaka.

En om Oklundaristningens **b**-runa påminnande typ förekommer på den östgötska Slakaristningen och på kitteln från det norska Gokstadsskeppet. Det senare brukar dateras till omkr. 900 e.Kr.

Språket i inskriften lämnar få — och dessa föga säkra — anknytningspunkter för dateringen. Inskriften tillhör ett skede: Sparlösa—Rök—Kälvesten—Ingelstad-inskrifternas, där de förändrade tendenserna inom ljudutvecklingen drivit fram ett språk, som i stort sett redan har vikingatidens prägel, och där det alltså är ytterligt svårt att avgöra, vad som tillhör det ena eller det andra århundradet. Det bevarade *n*-et i prepositionen *in* utgör onekligen ett ålderdomligt drag i Oklundainskriften. Ändelsen *-ar* i adjektivet *sakar*, vårt 'saker' (till etc.), ställer inskriften fullt på linje med Sparlösas *magur* och Röks *garur*, *sitir*.<sup>33</sup> Dubbelskrivningen av konsonant i **pitta** och upprepnigen av konsonanten i **ruþ þan** äro påfallande drag i inskriften, om vilka man dock knappast kan säga annat än att de äro egendomliga och ha få motstycken. För åldern torde de icke fälla något utslag.

<sup>30</sup> Wessén har markerat u, och har en motsvarande markering i marginalen. Oklart dock vad som avses, då citatet mycket riktigt kommer från Sturlungasagan.

<sup>31</sup> Här följer i manuset läsning och tolkning. Dessa har dock i utgåvan flyttats till före »Till läsningen», se ovan.

<sup>32</sup> Wessén markerar ordet och skriver i marginalen: motsvarar?

<sup>33</sup> Wessén anger ett frågetecken i marginalen och skriver: Nej. Skulle göra den avsevärt äldre.



Plansch 129. 288. Oklunda, Östra Husby socken. Gipsavgjutningar Nordén 1929, foton H. Andersson 1929.

Om Sparlösa, Kälvesten och Rök sätts till 700-talets slut,<sup>34</sup> torde man i varje fall kunna räkna med, att Oklundainskriften kommit till under 800-talet eller senast i början av 900-talet.

*Ristningens kultur- och rättshistoriska sammanhang.*

Överflyttad från runskriftens stenstil till nutida intygsspråk blir texten:

<sup>34</sup> Wessén skriver i marginalen: Är detta icke något tidigt?

»Jag Gunnar, inristade detta. Jag hade flytt, emedan jag hade begått ett dråp. Jag uppsökte denna offerlund. Skyddad inom en fredskrets (= røjningen), som jag därefter flydde till, (uppgjorde jag om förlikning). Förlikningen har jag fått lagligen fastställd. — Detta bestyrkes: Finn, offerlundens föreståndare.»

Textens med punkter markerade uppdelning i satser, kunde, om man så vill, anses återge rättsprocedurerna olika moment: först svarandens identifiering, så referatet av hans flykt efter dråpet, hans ibruktage av offerlundens asylrätt, hans därefter följande flykt till en fredskrets och hans där fullbordade rättsliga uppgörelse med målsägaren samt förlikningens juridiska godtagande (å tinget?), slutligen tempelföreståndarens bestyrkande av urkunden med en tvärställd namnunderskrift, alldeles som en modern accept tecknad tvärs över pappret.

Korthugget, klart och dramatiskt levande står den lilla episoden skildrad på klippan. Man beundrar ristarens förmåga att sammantränga ett så rikt innehåll i en så knapp form. Men på samma gång kan man ej undgå att känna tafattheten i stiliseringen med dess oupphörligt återkommande »och». Det hela är rena bondeprosan, försmående allt oväsentligt, nyktert, klart och kallt — till trots för den återhållna oro man tycker sig förnimma bakom orden hos denne bonde, som, innan han går ut ur den helgade fredskretsen, är så angelägen att ha sin immunitet fastslagen genom en ristning i själva hällberget.

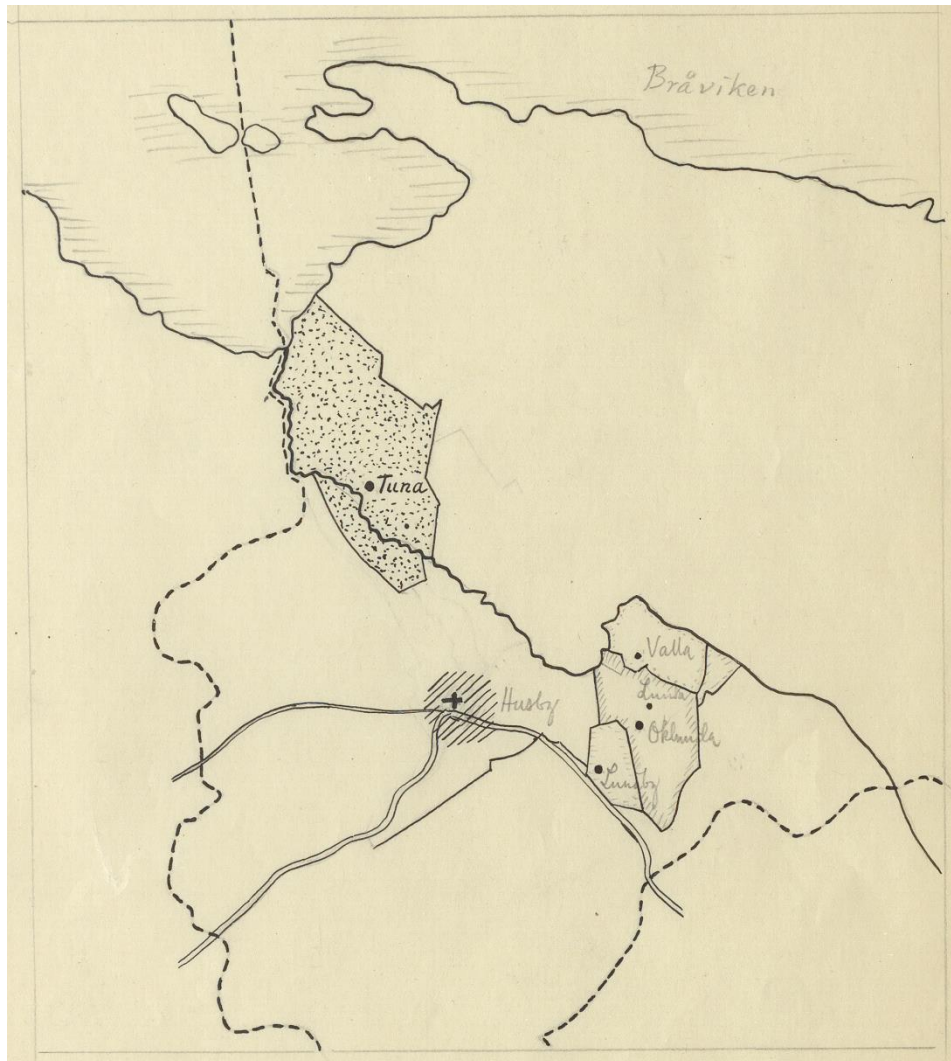


Fig. 237. Belägenheten Oklunda—Lundby—Valla-området i förhållande till kungsgården Husby (nu Bossgård) med kyrkan Ö. Husby samt det vid Varaåns mynning i Bråviken belägna Tuna. [Under teckningen står »Klisché finnes». En tryckt version finns i Nordéns Östergötlands järnålder II, s. 177.]

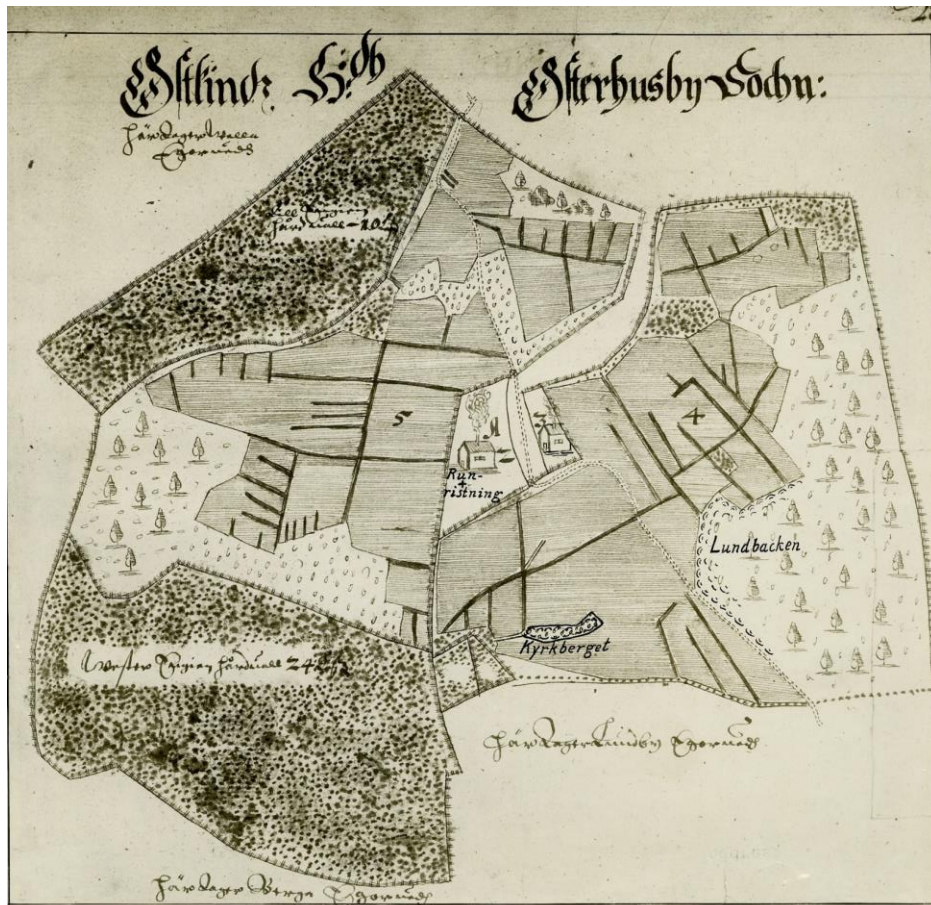


Fig. 238. Den äldsta kartan över Oklunda, Jean de Rogiers av år 1650 (?), LSA. Läget av runristningen, Kyrkberget och Lundbacken angivet av förf.

Vi'et vid Oklunda och dess samband med bygdens kultutövning och rättsskipning.

Ortnamnet Oklunda är ett av dessa sammansatta *-lund*-namn, som uppenbarligen stå i samband med hednisk kultutövning, utan att namnens förleder alltid kunna sägas vara så klart utredda, att man med trygghet vågar ur dem utläsa något om arten av den lund, det gäller. I *Östergötlands järnålder II*, s. 184 f., har jag uppehållit mig vid de östgötska *lund*-namnen och beträffande ett antal av dem framhållit, att förlederna synas ange den geografiska belägenheten av lunden, terrängbildningen o.d. Sådana namn äro *Orlunda*, 'lunden på grusmarken', *Tungolunda*, 'lunden på landförhöjningen', *Rocklunda*, samma betydelse, *Kvinnslanda*, vars förled möjligen syftar på terrängbeskaffenheten, *Gladlunda*, 'lunden vid Glan-stranden', *Snavlunda*, jfr Snaveudde.<sup>35</sup>

Med hänsyn till det övervägande antalet av dessa *lund*-namn torde man därför vara berättigad att i förleden i namnet Oklunda i främsta rummet vänta sig ett ord, avseende terrängbeskaffenheten vid gården.

Namnet framträder tidigast i stavningarna i *wklunde*, C 8 (C = jordeböcker från 1500-t. i Riksarkivet), i *oklundom*, C 4, fol. 8, i *olundom wid westra huffwet rane*, i *oklundom*, C 42, f.2 (ibidem). Dialektuttalet är *oklunne*.<sup>36</sup>

Vid sökandet av en förklaring till detta namn Oklunda får man kanske tillmäta den omständigheten intresse, att *Lunda* är namnet på ett torp på Oklunda mark blott några hundra m. **NO** om stugan vid Oklunda (utsatt å ek.kartan 1868 — 9). Det kan förvara minnet av en äldre, självständig gård Lunda, och det vore då i motsättning till denna, som gården vid ristningen fått namnet Ok-Lunda. Till situationsbeskrivningen hör även följande:

Till Oklundas mark stöter i SV Lundby. Ägofiguren visar, att Oklunda och Lundby organiskt sammanhöra till ett ursprungligt område. Lundby, som är beläget i områdets utkant, framstår som en *byr at lundi*, en utflyttning från huvudbyn.

<sup>35</sup> Wessén skriver i marginalen: Finns det icke ex. som äro mera säkra?

<sup>36</sup> Wessén skriver i marginalen: *o* eller *ö*?

Men det är även påfallande, att den norr om Oklunda belägna gården, *Valla*, inordnar sig som en del av ett sammanhörande ägoområde, begränsat av Vara-åns vattenfåra i norr och väster. Egenomligt nog möta på en karta från o. 1650 över granngården i norr, Nedre Järstad, nu Utanjärstad, benämningarna Lund-Kiäret och Lund-lötan, men härvidlag är det ju tvivelaktigt, om något samband med ägokomplexet Lunda—Oklunda—Lundby (—Valla) föreligger. Däremot bör antecknas, att Oklunda—Lundby i väster gränsar intill Bossgård, äldre Husby, dit sockenkyrkan sedermera förlagts, och att detta Husby i sin tur står i nära samband med Vikbolandets strax norrut belägna ursprungliga kungsgård Tuna.

I åkermarken strax nedanför runristningen vid Oklunda ligger en oansenlig, låg och långsmal bergklack, som av gårdsfolket sedan gammalt kallats *Kyrkberget*, utan att någon sägen, som kunnat antyda namnanledningen, varit förknippad med bergbacken. Någon stensättning e.d. kan i våra dagar icke iakttagas här.

O. von Friesen har i sitt arbete om *Runorna* i serien *Nordisk kultur*, s. 152, tolkat namnet Oklunda som »Parlunda», dock utan att ange den språkliga grunden härför.<sup>37</sup> <sup>38</sup> Enligt min uppfattning torde man för för-ledens tolkning vara hänvisad att räkna med **det ord som föreligger** i nusv. *ok*, got. *juk*, fht. *juh*, *joh*, lat. *jugum*.<sup>39</sup> Utgående från att ordet 'ok' såväl i fht. som i nu levande tyskt språk även har betydelsen 'bergsrygg'<sup>40</sup> har jag (*Fornvännen* 1931, s. 347) föreslagit att tolka *Oklunda* som 'Lunda på berget', och då man ser, att den enligt Schnell yngre av de två uppländska fornborgarna Oxsten<sup>37</sup> just utmärkes av att den till skillnad från den äldre ligger på en dominerande, smal berggudde i Mälaren, frestas man att tro, att även fornborgsnamnet är att tolka som 'borgen på bergkammen'. Sannolikt får förleden sammanhållas med den i *Okhemme*, nu Okoma, Halland, samt med ortnamn sådana som Okna.

Den till Oklunda i norr gränsande gården bär namnet Valla. När detta ortnamn anträffas i närheten av kyrkor eller andra centrala samlingsställen i bygderna, brukar det ibland låta sig direkt påvisas, att namnet syftar på en lekvall, en tingsvall e.d. Ända in i vår tid har vid östgötastäderna *Vallen* betecknat saluplatsen för kreatur o.d. Då nu Valla tillsammans med Oklunda och Lundby låter in-teckna sig inom ett organiskt ägoområde, synes det mycket sannolikt, att Valla betecknar en till bygde-lunden hörande tings- och lekvall.

Ännu ett namn vid Oklunda synes tillåta en tolkning, som ställer det i samband med den därvarande tidigare bygdecentralen. Det är namnet *Kyrkberget*. Såsom jag vid behandlingen av ämnet »Offerplats och tingstad» i mitt arbete *Östergötlands järnålder II*, s. 117 f., sökt uppvisa, påträffas flerstädes i Norden mer eller mindre regelbundna inhägnader, i vilka folksägnen ser kyrkogrunder: »Bygdens äldsta kyrka», »Kirketelet», »Bedjeplatser», »Offerställen» o.s.v. men som ursprungligen torde ha varit vigda platser, inom vilka under hednisk tid kultförrättningar ägt rum och där under kristen tid de första predikningarna skett.<sup>41</sup> <sup>42</sup> Jag sätter namnet *Kyrkberget* i samband med någon sådan ålderdomlig 'bedjeplats', en 'bygdens äldsta kyrka', som jag förutsätter har funnits där någon gång i den kristna tidens begynnelse, ehuru rester därav sedan borttagits till nyttigt bruk.

Att Lund—Oklunda—Lundby nämligen en gång varit det centrala Vikbolandets huvudhelgedom och därför kan tänkas ha haft en in i kristen tid fortverkande tradition framgår<sup>43</sup> av dess belägenhet som omedelbar granne till den kungsgård Husby(-Tuna), som hyste Östkindshäradets rätta tingstad Lytis-

<sup>37</sup> [Nordéns fotnot] Om gången av namnets tillkomst är den jag ovan antytt på tal om torpet Lunda, vore det ju tänkbart, att Ok-lunden betecknats som en 'annex'-lund till den ursprungliga lunden. Skenbart kunde en sådan tolkning av Ok-namnet få stöd av iakttagelser, som kunna göras vid två fornborgar, belägna omedelbart intill varandra på en ö i Kungs-Husby [Nordén skriver Kungs Norrby] sn i Uppland, den ena sannolikt äldre än den andra. De heta nu Oxsten. Ivar Schnell, som utförligt uppehållit sig vid dessa borgar (*Fornborgarna i Västmanlands län*, s. 24 f., i: *Västmanlands fornminnesförenings års-skrift* 1934), anser den ena, till anläggningsplanen svagare borgen vara den äldre, och då denna har ansetts omöjlig att försvara, har man byggt en ny, med så gott som ointagligt läge. Ön är så liten, att de två borgarna intogo nästan hela den yta, som under förhistorisk tid låg över vattnet. Är Schnells åsikt riktig, att den äldre, kraftlösare borgen utökats med en yngre, i naturlig svårantaglighet överlägsen borg, skulle ju namnet Ok-sten villigt låna sig till tolkningen 'Annex'-borgen, 'Tillökningsborgen', försävt det blott funnes någon möjlighet att bringa förleden *ok* in bland de från roten *auk-* i 'öka' utgående bildningarna.

<sup>38</sup> I marginalen skriver Wessén om texten i föregående fotnot: »Det finns säkert icke någon sådan möjlighet. Bättre att låta detta stycke utgå.» Nordén kommenterar: »Ogärna. Men eljest gärna som not.»

<sup>39</sup> Nordén skriver: »... vara hänvisad att räkna med den i nusv. *ok*, got. *juk*, fht. *juh*, *joh*, lat. *jugum* föreliggande roten.» Wessén ändrar »den» till »det ord som föreligger» och sätter »föreliggande roten.» inom parentes och skriver i marginalen: »Varför roten?»

<sup>40</sup> [Nordéns fotnot] O. Schade, *Altdeutsches Wörterbuch*: »*juh*, *juch* (etc.), Bergjoch, Bergrücken zwischen zweien höheren Bergspitzen». Jfr dock Grimm, *Deutsches Wörterbuch*: »Joch, bergrücken zwischen zwei höheren bergspitzen; bereits im 14. jarh. als ortsname ---; nach Staldener aber schweiz. gipfel eines hochbegirges, aber vielmehr honer, frei emporragerender fels desselben», jfr i våra dagar *Jungfrau-joch*. Grimm citerar Schiller, Tell 5:2:

»und seid ihr glücklich durch die schreckenstrasse,  
sendet der berg nicht seine windeswehen  
auf euch herab von dem beeisten joch».

Jfr nutida tyska »Joch, -e, pl. även Jöcher, geogr. Bergsrygg, berg(s)kam, -ås», Auerbach, Holmberg o. Reuter cruna, *Ty.-sv. ordbok* (1932).

<sup>41</sup> Wessén stryker under slutet av meningens, anger ett frågetecken i marginalen och skriver: Är det troligt att missionärerna velat och fått lov?

<sup>42</sup> [Nordéns fotnot] Ellekilde har i Olrik och Ellekilde, *Nordens Gudverden* (1926), s. 483, uppmärksammat dessa i Sverige vanliga bergnamn på -kyrka, t.ex. Häringe kyrka, men icke insett deras samband med äldre kultförhållanden.

<sup>43</sup> Wessén skriver i marginalen: För starkt uttryck!

berg på sin mark och i vars av kungsfogden byggda kyrka häradskistan med alla rättshandlingarna ända fram mot våra dagar förvarats. Jag hänvisar till framställningar i mitt arbete *Östergötlands järnålder II*, s. 53, 132.

Möjligen får man förstå saken så, att det hedniska vi'et vid Oklunda efterträts av en kristen kyrka, vars minne lever kvar i Kyrkbergsnamnet, men att denna bondekyrka dukat under i konkurrensen med den på granngården Husbys mark belägna häradskyrkan.

Ett stöd för denna tanke lämnar möjligen iakttagelsen av den starka asylrätt, som under full hednisk tid tillkommit offerlunden vid Oklunda och som kunde tänkas ha krävt ett slags fortvaro även under kristen tid.

Oklundaristningen har nämligen givit full klarhet därom, att den till de medeltida kristna kyrkorna, närmast då till de i en landskapslag sådan som Gotlandslagen uttryckligt nämnda fridskyrkorna,<sup>44</sup> knutna asylrätten vilat på den helgd, som tillkom redan det hedniska vi'et. Det är också främst genom ett studium av denna Gutalag, som vi kunna bilda oss en föreställning om vad som verkligen försiggått, innan Gunnar ristade in sin knapphändig berättelse på berget vid Oklunda-vi'et.

Gotlandslagen stadgar i sitt kapitel *Af mandrapi*, § 13 (ed. Schlyter, s. 25):

»Det är nu därefter, om så illa kan hända genom Frestarens tillskyndelse, att en man råkar dräpa en annan: då skola fly med honom fader och son och broder; om de ej äro till, då skola fly med honom de närmaste släktingarna i fyrtio dygn till den kyrka, som alla män tagit i fred, det är Fardhem och Tingstade och Atlingbo.<sup>45</sup> Där skola de ha helgd och hele (:fred och fristad) såväl i prästgården som på kyrkogården i fyrtio dygn. Men sedan den tiden är förliden, då ride (dråparen) dit, där han vill draga sin fredskrets (*þa riþi þengat sum hann bandu will hafa dragit*), och drage den omkring tre gårdar och så långt inne i skogarna från de tre gårdarna, att den lägges mitt emellan dessa och andra gårdar, som ligga på andra sidan om skogen, om han får lov av dem, som äga gårdarna. Ej må han draga fredskrets (*bandu draga*) omkring tingstad eller köpstad och ej omkring mer än en kyrka, den som han själv söker till. Have sedan fred i sin fredskrets (*hafi siþan helg j bandu sinnj*), och en annan underhandle (å hans vägnar) om förlikning. Och drage alltid en (slutgiltig fredskrets) i den helgd, som är näst efter påsk; men till dess värjer honom den fredskrets, som han drog, då han nyss hade satt sig i vända genom dråpet (*en til þar haldr hanum banda þaun sum han drog en hann vandreþi hafþi gart*). Det kallar man »vatu-fredskrets» (*þet calla menn vatubandu*).<sup>46</sup> Den fredskrets, som står dragen ett år, må ingen klandra, sedan året är ute.

§1. Men en man har frihet att vara i sin fredskrets eller fara utomlands till helgonen för att försona sina synder; have åtta dagars tid att fara till skepp, och fare så i fred sin pilgrimsfärd. Och då han kommer tillbaka, have då också åtta dagars tid att fara åter till sin fredskrets i fred.

§2. Om en man begår ett lagbrott i den kyrksocken, som han bor i, då skall han fly ur den, och drage han då annorstädes fredskrets, och likväl där som varken hans moder eller dotter eller syster bo. Under tiden söke han till en annan kyrka, därför att de må ej båda (d.v.s. dråparen och målsägaren) fara till samma (kyrka). Halva tionden före han dit, där han söker till gudstjänsten, men andra halvan ligge kvar vid den kyrkan, som hans gård var tillagd.

§3. Om en man över lagbrottet i samma gård, som han bor i, då skall han genast fly därifrån och drage annorstädes fredskretsen, om han vill hava fred, därför att ej må de båda (d.v.s. dråparen och hämnaren) bo i samma gård. — —

Dråparen skall bjuda mannen (d.v.s. målsägaren) bot, om han kan det, när ett år har gått, och alltid låta ett år vara emellan (var gång han bjuder bot), och bjude tre gånger på tre år. Och den skall vara en oskämnd man, som mottager boten första gången den bjudes. Vill han ej taga den första gången och den andra, så tåge han den tredje gången, när de tre åren ha gått. Vill han ej då godtaga den, så skall man (:dråparen) bära boten till tinget för allt folket. Där tager han (:målsäganden) ännu emot den, om han vill. Vill han ej, då 'råde folket för fäet' (d.v.s. må tingsmännen utskifta boten inom den skadelidna ätten), men han (dråparen) vare saklös man.

<sup>44</sup> Wessén markerar manusraden med texten »landskapslag sådan som Gotlandslagen uttryckligt nämnda fridskyrkorna», men skriver ingen kommentar.

<sup>45</sup> [Nordéns fotnot] Fardhem ligger i Gotlands södra treding, Atlingbo i den mellersta och Tingstade i den norra tredingen.

<sup>46</sup> [Nordéns fotnot] Betydelsen av ordet *vatubanda* diskuteras i Holmbäck o. Wessén, *Svenska landskapslagar IV (1943)*, s. 257. Det framhålls såsom det rimligaste, att ett forngutniskt *vatta* (*vata*) varit en sekundär bildning till fsv. *vatt*, f., 'tolvmannaed' (VgL), och att betydelsen av *vatubanda* därför är 'fridskrets som blivit lagligen bevittnad'. »Dråparen har inför tillkallade vittnen (*vattar*) fastställt den *banda*, som han dragit upp åt sig, och styrkt, att han fått jordägarnas tillåtelse. En sådan *vatubanda* ägde provisorisk giltighet, till dess den definitivt bekräftades (eller ändrades) av tinget.»

Om den ene säger, att fristen ej var liden, men den andre, han som boten bjuder, säger, att den var liden, då äger han vitsord, som säger, att tiden var liden, om han har vittnesbörd av de tre män, som voro med honom hemma i gården, då boten bjöds tre gånger under tre år. Men han skall med tolv mans ed styrka, att det alltid gick ett år emellan de skilda tillbuden om bot.

Om en man ej vill bjuda mansbot och alla fristtider äro utlupna, då skall landet döma honom fredlös och kräva boten till en viss dag med en månads frist, och han skall dömas till sex marker silver i bot till målsägaren och sex marker till landet.

Samma påföljd träffar den, som ej håller sig inom sin fredskrets (*som ai haldr bandu sina*). Ingen förbön gälle ock därför, att ej allt skall uttagas.»

Av detta Gotlandslagens stadgande, som trots sin nödtorftigt kristna anstrykning (kyrkan tiondet, pilgrimsfärden) bevarar påtagliga spår av sitt hedniska ursprung (den gamla ättarboten för dråp), framgår alltså följande:

*att* dråparen under sitt ibruktagande av asylrätten måste åtföljas av far, son och bror eller, om de ej äro till, hans närmaste (manliga) släktingar;

*att* han därvid först fick fly till tredingshelgedomen, men

*att* han, om dråpet förövats i hemsocknen, måste fly från denna och välja sin helgedom på annan ort, dock ej sådan, där hans mor, syster eller dotter bor; dråparen och hans motpart få nämligen ej mötas i samma kyrka, av förklarliga skäl;

*att* han hade rätt att få en fristad vid helgedomen i 40 dygn;

*att* han under dessa 40 dygn måste uppdraga en första, mera tillfällig fredskrets kallad *vatubanda*,<sup>47</sup> sannolikt »vittnesstyrkt fredskrets», av ett annat ställe lagen (kap. 8) framgår, att om dråparen dödades under sin vistelse i *vatubandan*, tillkom ett extra bötesbelopp på 40 marker penningar (för kränkningen av kyrkans eller kyrkogårdens särskilda helgd);

*att* han därefter förblev i denna provisoriska banda till alle mans helgd efter påsken (d.v.s. enligt GL tiden för vårtinget), då han måste ha uppdragit sin slutgiltiga fredskrets, i vilken han nu måste fly in; tredingstingets medverkan synes härvidlag förutsättas;

*att* denna *banda*<sup>47</sup> skulle dragas omkring ett område, så beläget, att det på ena sidan omfattade en kyrka + tre gårdar — dråparen måste ju kunna delta i gudstjänsten och fick därför ej utestängas från kyrkan, och han måste få tillträde till människors boningar, såvida han ej föredrog att bygga sig något eget — och å andra sidan sträckte sig så långt in i skogen, att *bandans* gräns gick fram mitt mellan de nämnda tre gårdarna och de andra gårdar, som befunno sig på andra sidan skogen;

*att* sedan en *banda* ägt oklandrat bestånd ett år, ingen längre kunde göra dess rättsgiltighet stridig;

*att* dråparen hade rätt att stanna i denna slutgiltiga *banda* i tre år men ej mer;

*att* ett ombud för dråparen men ej han själv måste föra förhandlingarna med målsägandesidan;

*att* dråparen, om han kunde (d.v.s. om hans släkt under tiden förmått samla ihop så stort belopp, som boten beräknades gå till: mansboten var ju alltid en ätternas, ej individernas sak), skulle bjuda bot i målsägandens gård och i tre vittens närvaro: först gången sedan ett år gått, och (om tillbudet då avvisades) andra gången först sedan ännu ett år gått samt tredje gången efter det tredje årets slut;

*att* målsäganden hade rätt att ta emot boten, redan första gången den bjöds, utan att hans heder skadades; men han kunde också dröja;

*att* vid tredje anbudet, det sista lagligen tillåtna, målsägandesidan antingen måste antaga det, (var- efter förlikningen väl »bands» på tinget), eller förkasta det, i vilket fall tinget förklarade dråparen fri från vidare skuld, (så att han kunde lämna sin fredskrets), men tvångsfördelade hans framlämnade bot bland andelsberättigade parter;

<sup>47</sup> [Nordéns fotnot] Innebörden av *banda* framgår av GL kap. 16. Där ägde dråparen frid, och om han blev dräpt där, skulle för honom betalas bot med 12 marker silver (halv mansbot). Utanför bandan kunde han saklöst dräpas.

*att* den, som efter ibruktagandet av fredskretsskyddet vägrade bjuda mansbot, efter tre år dömdes fredlös ur landet. Därvid utsattes en månads frist: ville han nu undgå fredlösheten, kunde han gälda mansboten och därtill en extra bötessumma på 12 marker silver, varav målsäganden tog hälften och 'landet' hälften;

*att* samma böter måste erläggas av den, som ej höll sig inom sin fredskrets.

Man lägger från början märke till den anda av objektiv rättsinnighet men även av mänskligt hänsynstagande, som präglar detta från hednisk tid stammande rättsbruk. Den brottslige skall ta fader, söner och bröder eller om de ej funnos i livet andra manliga släktingar med sig, då de ju voro hotade av samma släkthämnd som han själv. Hans moder, dotter eller syster fingo väl ej bosätta sig med honom, men möjligen får lagens uraktlåtenhet att nämna hustrun tolkas så, att hon hade tillträde till mannens nya hem. Vidare lämnas dråparens släkt en tid av ända till tre år för att sammanskjuta den nödiga botsumman. Och den förfördelade släkten lämnades å sin sida en möjlighet att under hela tre år hålla skadegöraren utanför samhället, något som ju ibland också kan tänkas ha varit ett allmänt önskemål.

För tolkningen av den östgötska runinskriften vid Oklunda är detta gotländska lagstadgande särskilt klagörande.

När dråparen Gunnar i sin inskrift omtalar, att han efter att ha gjort sig *saker* »flydde till detta vi» (=Oklunda), motsvarar detta Gotlandslagens stadgande, att dråparen skall »fly» till en av de tre med särskild rättshelgd utrustade kyrkorna. När Gunnar så fortsätter med uppgiften, att han »flydde in i den där röjningen» (*in ruþ þan*), synes man vara berättigad att häri se en hänsyftning på en flykt in i ett förberett tillflyktsområde, motsvarande Gotlandslagens moment 2—3 om upptagandet av fredskrets. Och då han slutligen meddelar, att han »band (förlikningen)», motsvarar detta Gotlandslagens uppgift om mansbotens bjudande och tagande : den skall vara en oskämnd man, som godtager boten första gången den bjudes, o.s.v.

Oklundainskriftens runformer och dess ålderdomliga språk ange som tidpunkt för ristningens tillkomst 800-talet eller början av 900-talet, Gotlandslagen åter avspeglar förhållandena under 1200- eller 1300-talen, och dess bestämmelser böra ha ägt bestånd till öns återförenande med Sverige 1645. Under mer än ett halvt årtusende kunna vi alltså följa spåren av detta på götiskt-gutniskt område förefintliga rättsinstitut, *bandan*: den till en helgedom knutna fredskretsen, med häradstinget såsom slutlig uppgörelseplats. På dess ursprungsstadium skymtar helgedomsföreståndaren i den dubbla egenskapen av offerförrättare och tingets ledare: vid Oklunda är Vi-Finn både präst (det röjes av hans namn: »Finn på vi'et») och den som vitsordar rättsgiltigheten av den förlikning, som ingicks i dråpsmålet.

Det har förut nämnts, att Gotlandslagens kristna stadgande om *bandan* bär spår av sitt hedniska ursprung därutinnan, att rättsförfarandet är tillämpligt endast med avseende på dråpsmål och vill reglera den gamla, tack vare ätthämndsseden särskilt ömtåliga frågan om mansbot släkterna emellan. Ett minne från denna *banda*-inrättningens hedniska tid på Gotland förefaller mig vara bevarat i ortnamnet *Bandlunda*, by i Burs socken, med Bandlundaviken i närheten av Slite på Gotlands nordöstra kuststräcka. Namnet synes mig böra tolkas så: »offerlunden som har *banda*-rätt», och det ger vid handen, att liksom under kristen tid endast tre av öns kyrkor hade asylrätt, en i vardera tredjedelen av ön, så har under hednisk tid endast ett begränsat antal kultcentraler varit förenade med en dylik *banda*-inrättning.

Naturligtvis är asylrätten ett nära nog allmänmänskligt rättsinstitut, självmant framväxande, så fort ett folk höjt sig över de primitivaste stadierna av kultur. Det är nog att erinra om, att under den grekisk-romerska antiken envar, som tog sin tillflykt till ett tempelområde, var tillförsäkrad rättsintegritet, och för denna sedvänja synes hävden kunna ledas upp i homerisk tid. Det förtjänar även erinras om det likartade stadgandet i 4 Mosebok 35:11—15: »I skolen utvälja städer, som fristäder skola vara, däruti fly må den, som någon med våda ihjälslår.» Sex fristäder inrättades, tre på vardera sidan av Jordan, »för blodshämnares skull, att han icke skall dö, som dråpet gjorde intill dess att han haver ståndit till rätta inför menigheten». Dråparen skulle stanna kvar i sin fristad, till dess översteprästen dog. Sedan fick han vända åter till sitt hem. Stadgandet omtalas även i 5 Mosebok 4:41—43: »Vid denna tid avskilde Moses tre städer på andra sidan Jordan, på östra sidan, till vilka en dråpare skulle kunna fly, om han hade dräpt någon utan vett och vilja och utan att förut ha burit hat till honom; om han flydde till någon av dessa städer, skulle han få förbli vid liv.» (jfr även Josua bok 20).

## Ög 228. Nära Tuna bro, nu vid St. Berga, Östra Husby sn.

Pl. 124.

**Litteratur:** Erik Brate, *Östergötlands runinskrifter (i: Meddelanden från Östergötlands fornminnesförening 1907)*, s. 34; Anton Ridderstad, *Östergötlands historia I (1914)*, s. 89 (med foto).

Jag sammanträffade i juli 1938 med den gamle ägaren av Stora Berga, hr Eriksson, som på sin tid, hösten 1906, anträffat runstenen och framkört den till sin gård för att där resa den. Av hans uppgifter om fyndstället framgick det, att stenen icke kan sägas ha varit rest alldeles invid Tuna bro utan minst ett par tre hundra meter SV om bron, strax innan landsvägen från Stora Berga gör sin krök för att passera avtagsvägen till Johannesdal. C:a 150 à 200 m. innan man når fram till denna, stod vid mitt besök 1938 i gärdet en telefonstolpe, och herr Eriksson angav fyndstället till »närmre denna telefonstolpe än bäcken». Det vill alltså synas, som om stenen ursprungligen rests ungefär där Johannesdalsvägen mynnar i Tunavägen.

Inskrift:<sup>48</sup>

hipinkun × kiafluk : rasti · iftir · ufak × buanta · sin × hilbi kup · ant · hans ·

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

»Hedengunn, Gjavlög reste efter Ofeg, sin man. Gud hjälpe hans ande!»

Till läsningen: Anmärkningsvärd är förekomsten av kortkvistradens **s**-typ i inskriften, ehuru väl **s**-et i **rasti** kanske icke nödvändigtvis måste läsas som ett sådant. De andra två **s**-runorna äro däremot fullt säkra. — Brate läser **rastu** **ftir**, vilket är frestande, men otvivelaktigt finnes mellan de bägge staplarna i Brates runa 20, som han uppfattar som **u**, en fin punkt.<sup>49</sup> Att ristaren i detta parti av inskriften varit tankspridd, framgår av att han bortglömt sista delen av ordet 'efter' och måste tillskriva denna del under slingan. Möjligen har han från början velat rista **rastu**, därtill föranledd av de bägge kvinnonamn, som inleda inskriften, men blivit tveksam inför svårigheten att förena två kvinnonamn med appositionen »sin make» och med en punkt mellan staplarna i runan **u** i **rastu** fått fram två **i**: **rasti** · **iftir**.<sup>50</sup> Att inskriftens formulering det oaktat blivit mycket onöjaktig, har han tydligen icke kunnat avhjälpa. Ty vilkendera av kvinnorna ha varit hustrun?<sup>51</sup>



Namnet på den döde skrives i oblik form **ufak**. Blott några få km västerut från Tuna bro står vid Ö. Stenby kyrka uppställd stenen Ög 236, som i subjektsform har namnet **ufakr**. Då några av Ö. Stenbystenarna äro resta över medlemmar av samma släktkrets, förefaller det icke orimligt, att Tunastensens **ufak** är densamme som Ö. Stenbystenens **ufakr**. Då det väl motsvarar det vanliga nordiska *Ofæigr*, är skrivningen med **-a**- påfallande åtminstone på Ög 236, som har **aystain** för *Øystæinn*, **raispi** och **stain**, medan åter Tunastensens **-a**- i namnet går väl samman med dess skrivning **rasti**.

Namnet på den döde skrives i oblik form **ufak**. Blott några få km västerut från Tuna bro står vid Ö. Stenby kyrka uppställd stenen Ög 236, som i subjektsform har namnet **ufakr**. Då några av Ö. Stenbystenarna äro resta över medlemmar av samma släktkrets, förefaller det icke orimligt, att Tunastensens **ufak** är densamme som Ö. Stenbystenens **ufakr**. Då det väl motsvarar det vanliga nordiska *Ofæigr*, är skrivningen med **-a**- påfallande åtminstone på Ög 236, som har **aystain** för *Øystæinn*, **raispi** och **stain**, medan åter Tunastensens **-a**- i namnet går väl samman med dess skrivning **rasti**.

Plansch 124b. Ög 228. Nära Tuna bro, nu vid St. Berga, Ö. Husby sn. Foto Nordén 1938. [Jansson skriver 1947: Ret. Duger?]

<sup>48</sup> Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr], och ö[vers]. utgå.

<sup>49</sup> [Nordéns fotnot] Jag har antecknat härom 7 och 8.7 1938: »Jag läser lika gärna **rasti** som **rastu**. Dock måste betonas, att de två tätt sammanställda stavarna (i slutrunan) ha större likhet med **u** än med **i**, i synnerhet som den högra lutar svagt mot den vänstra och upptill böjer in mot denna med en mjuk rundning av innerkonturen medan ytterkonturen löper rakt upp. Pricken mellan de två stavarna är skarpt konturerad, vilket naturligtvis kan vara en tillfällighet och ej behöver betyda, att den är ristad. Binderunan för det följande **i**-et (enligt Brate) är för snett ställd mot **u**-et och förefaller f.ö. vara en naturlig urflaging.» Vid förnyat besök 2.7 1942 för studium av denna detalj antecknade jag »Brates läsning **rastu** är oberättigad, det står **rasti** · **ift**. Punkten mellan **i**-runorna är mycket tydlig, och de bägge runorna ha ingen huggen förbindelse upptill.»

<sup>50</sup> Wessén skriver i marginalen: Kan han ha menat **rastu** yftir?

<sup>51</sup> [Nordéns fotnot] »Beträffande möjligheten att uppfatta runinskrifternas **buanti** såsom avseende blott och bart »husbonde» yttrar O. von Friesen i *Fornvännen* 1911, s. 116: »Det finns i de nordiska runinskrifterna **eljest** intet exempel på att **buanti** användes af de fria tjänarna som beteckning för husbonden. Ordet betyder öfverallt, där det icke betecknar 'bonde', *make* och användes af hustrun eller för hustrun om **a n n e n**. Icke heller barnen bruka ordet för att framhålla faderns husbondevälde öfver dem.» — Om möjligheten att en kristen man kunnat ha haft fler än en hustru se under Ög 10 Vadet, L. Greby.» Wessén skriver i marginalen: Kanske var H. hustru och G. dotter? Ristaren förmådde icke framhålla detta tydligt, jfr t.ex. Ög 224.

## Ög 229. Varby, Östra Husby sn.

Pl. 125, 126.

**Litteratur:** J. Bureus, hdskr i KB Fa 5, Fa 6; J. Karps, karta i Lantmäteristyrelsens arkiv (1780), D 157-81:1; F. Burman, *Triga Supplementorum ad Runographiam Svio-Gothicam* (i: *Nova Acta R. Soc. Scient. Ups.* Vol. 5, 1792), s. 312; M. Stolpe, i *Beskrifning till geol. kartbladet »Norrköping»* (1879), s. 37; Anton Ridderstad, *Östergötlands historia I* (1914), s. 90–91; S. B. F. Jansson, *Granskningsprotokoll 1946* (Runverket).

Stenen har haft många öden, innan den hamnade i den gropliknande markformation invid vägen Oklunda–Varby närmast den nordvästligaste av Varbygårdarna, där den nu står rest. Uppgifterna från 1600- och 1700-talen om dess läge begagna det svårtydda uttrycket »på löten». (Ransakn. »På een lööt wijd pass en fierdingzwägh från kyrkian, war nedhsunken i jorden och är nu uppgrafen»; Peringskiöld (och B 1150): »På Löten», Broocman: »i en hage»). Då Säve och Nordenskiöld besökte stenen efter 1800-talets mitt, var den redan flyttad från sin gamla plats och anbragt som brosten över den svacka för ett litet vattendrag, som finnes strax framför den nämnda Varby-gården vid den s.k. ålgärningen. Den restes av Brate 1891 å sin nuv. plats. Nordenskiöld fick av bygdefolket höra, att den ursprungligen skulle ha stått i Utangärstad hage på andra sidan Vara-ån. Själv erhöll jag i dec. 1926 ett brev från en mycket gammal man, G. Ryberg i Elgö, Saltsjöbaden, som berättade, hurusom han med sitt sällskap sommaren 1883 hade besökt »Brävalla slagfält» och där träffat en gammal timmerman, som de frågat efter några gamla minnesmärken. »Han visade oss då till en höjd, der det visserligen fanns en och annan stensättning och många till en del raserade gravkullar, men när vi frågade honom efter några runstenar, sade han, att en egare till Varby för en 30 à 40 år sedan låtit från höjden deromkring hemta en stor sten och lagt den till bro över ett landsvägsdike helt nära Varby. Då skaffade vi oss redskap och skottade av ett 6 tum tjockt jord- och gruslager,» varvid runskriften trädde i dagen etc. Av en vid fyndtillfället den 6/8 1883 gjord anteckning på en avritning av stenen, som jag erhöll innesluten i brevet, framgår, att timmermannen verkligen uppgivit sig ha hört, att stenen stått på en höjd. Såvida han inte förväxlat, vad han hört skulle ha tilldragit sig omkr. 1840–50, med något annat, får man alltså räkna med, att de äldre uppgifterna »på löten» avse denna som betesmark begagnade höjd; gravfälten å nuv. Gärstads mark närmast Vara-åns krök motsvara till läget på ett ungefär *Ransakningarnas* avstånds-uppgift.

Under alla omständigheter får man väl antaga, att stenen tillhört den monumentgrupp, som varit knuten till en äldre väg mellan Lundby, Oklunda, Varby, Valla och kanske Gärstad, till vars övergång över Vara-ån, den s.k. Lönnbro, de bägge stenarna Ög 226 och Ög 227 varit knutna. Den skulle då ha stått ett stycke från bron, ty en så gammal källa som Bureus känner blott två stenar vid Lönnbro. Brates Ög 226 och 227, och *Ransakningar* blott en.

Inskrift:<sup>52</sup>

× **auṣtain** × **auk** · **urukia** : **raistu** + **kumbl** : **pisa** · **at** : **haira** : **fap̄ur** · **sin** : **guṣ** **hiulbi** : **onta has** ·

»Östen och Orökja reste detta minnesmärke efter Gere, sin fader. Gud hjälpe hans ande!»

Till läsningen: Stenen visar spår av slitning i ytan, en följd av att den legat i bron med inskriftssidan uppåt. Ställvis är därför inskriften mycket grund, men någon osäkerhet om läsningen uppstår icke i annat avseende än vad som berör arten av några skiljetecken samt den eventuella förekomsten av en prick i 13 **u**. B 1150 har två prickar i runan, Brate ser endast en prick och denna 1 cm från nedre linjen, vilket är oproportionerligt lågt. Såsom av mitt foto framgår, går mellan hst och bst en långsträckt sänka, som är en naturlig bildning, och jag räknar med runan såsom ett **u**, icke **y**. 21 **t** har vänstra bst mindre tydlig. Den flacka försänkning, som finnes över hst i 6 **i**, förvandlar enligt B 1150 runan till **e**, Brate uttrycker sig mera tveksamt. Enligt min uppfattning är



Fig. 239. Ög 229. Varby, Ö. Husby sn. Detalj ur Karps karta över Varby upprättad 1778–1780, i Lantmäteristyrelsens arkiv.

<sup>52</sup> Jansson skriver i PM 1947: R[uninskr.] och ö[vers.], utgår Kommentar tillagd efter min kritik.

fördjupningen icke huggen. Beträffande sk avviker jag på några ställen från Brate, som i sin tur avviker från B 1150. Bedömningen blir på grund av ytans beskaffenhet subjektiv.<sup>53</sup>



Plansch 125a. Ög 229. Varby, Östra Husby sn. Foto Nordén 1938. [Jansson skriver 1947: Ret. Duger?]

o

+



Plansch 126a. Ög 229. Varby, Östra Husby sn. Stenens urspr. (+) och dess nuvarande (o) plats. Foto Nordén 1938.

<sup>53</sup> I sitt granskningsprotokoll från 1946 kommenterar Jansson en del som Nordén senare rättade. Vidare kommenterar Jansson avvikelser kring skiljetecken vilket Nordén därefter skrev in en anmärkning om i manuset. Bland övriga kommentarer från Jansson kan nämnas: »e) Nordén har [...] endast uppmålat högra bst i 21 t. Ingen upplysning ges om den vänstra bst har fördärvats. Enligt Brate är t-runan tydlig.» och »h) Är det verkligen möjligt att läsa inskriftens slut från 47 g till 62 s?».

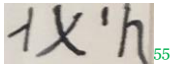
## Östra Husby sn.

**Litteratur:** A. Nordén, Trolltyg från ett hemmaapotek, i *Norrköpings Tidningar* 7/6 1924, *Magiska runinskrifter*, i *Arkiv för nordisk filologi* 53, 1937, s. 185 f.

Stenyxan omnämns av Nordén 1937 i samband med beskrivningen av ett bryne från Norrköping, se vidare sid. 284.

Nordén nämner inte stenyxan från Östra Husby i sitt manus. Skälet är rimligen att den, liksom brynet från Norrköping, av Nordén dateras till efterreformatorisk tid. I artikeln från 1937 skriver Nordén att det inte finns så få stenyxor med runklotter på, vilka Bror Schnittger beskrivit i festskriften till Hammarstedt,<sup>54</sup> Nordén fortsätter (s. 185 f.):

Från Östergötland finnes bl. a. en sådan yxa med runinskrift funnen i Ö. Husby socken och förvarad i Norrköpings museum. Runtecknens utseende är här ungefär detta:



Den efterblomstring, som runskriften upplevde i den medeltida magin och i dennas fortsättning i 1500- och 1600-talens svartkonst — man studerar företeelsen bäst i den av Natan Lindqvist utgivna isländska svartkonstboken — är naturligtvis förklaringen till, att såväl gamla jordfunna stenyxor som andra lämpliga föremål av ålderdomligt utseende försågos med runtecken för att kunna tjäna magiska syften. Vad beträffar stenyxorna ha de väl, att döma av ännu kvardröjd folktradition, huvudsakligen tjänstgjort vid kvacksalveriet med husdjurens sjukdomar eller använts för att befordra deras trivsel och fruktbarhet: bitar av yxan ha avslagits och i pulveriserad form ingivits med djurens föda.

## Ög 230. Åkerby trappbacke, Häradshammars sn.

Pl. 125.

**Litteratur:** Anton Ridderstad, *Östergötlands historia I* (1914), s. 95; A. Nordén, *Skrivelse till Riksantikvarien* 18/7 1938, dnr 2780/38 (och 4505/38) (ATA); G. Olson, *Rapport till Riksantikvarieämbetet* 15/4 1942, dnr 1562/42 (ATA).

Runstenen låg vid min undersökning 1938 omkullfallen på den av Brate angivna platsen i den ursprungligen till Tåsby hörande hagmark, som kallas Trappbacken, men restes 1941. Synbarligen befann sig stenen redan på 1600-talet på samma plats (B 927), och det är väl därför sannolikt, att den på något sätt sammanhör med det gravfält, som befinner sig i dess närhet.<sup>56</sup>

Inskrift:

: pulfr : resti : sten : pisa : aftir : ketil : sun : sin

5            10            15            20            25            30

»Tolv (Torulv) reste denna sten efter Kättil, sin son.»



Fig 240. Ög 230. Åkerby trappbacke, Häradshammars sn. Efter B 927.

Fig 241. Ög 230. Åkerby trappbacke, Häradshammars sn. Foto A. Nordén 1938 (ATA).

<sup>54</sup> B. Schnittger, Några i Statens historiska museum befintliga stenåldersföremål, som varit i vidskepligt bruk, i *Etnologiska studier tillägnade Nils Edvard Hammarstedt* 19 3/3 21 (1921), s. 137 ff.

<sup>55</sup> Runtecknen är hämtade från Nordéns handskrivna underlag till artikeln i *Arkiv för nordisk filologi* 53 (Stiftsbiblioteket i Linköping).

<sup>56</sup> Nordén anger inga mått på runstenen i manuset, men Olson anger följande måttuppgifter i sin rapport 1942 (ATA): Stenens dimensioner: h=1,45; b=0,45; t=0,55 m.



Plansch 125b. Ög 230. Åkerby trappbacke, Häradshammars sn. Foto G. Olson 1941.  
[Jansson skriver 1947: Helt imålad.]



Fig 242. Ög 230. Åkerby trappbacke, Häradshammars sn. Foto G. Olson 1941 (ATA). Samma fotografi som Plansch 125b, men utan Nordéns retusch.

## Ög 231. Östra Stenby kyrka.

Pl. 126,<sup>57</sup> 130.

**Litteratur:** A. Nordén i rapporter till Riksantikvariern, <sup>18/7</sup> 1938, dnr 2780/38 (och 4502/38) och <sup>27/9</sup> 1939 (ATA), dens.: Ståtlig runstenspark vid Ö. Stenby kyrka, i Norrköpings Tidningar <sup>14/10</sup> 1938; Skriftväxling mellan Riksantikvariern och sockenstämman 1939, dnr 910/39 (ATA); G. Olson i rapport till Riksantikvariern, <sup>15/s</sup> 1939, dnr 3180/39 (ATA); S. B. F. Jansson, Granskningsprotokoll 1946 (Runverket).

**Äldre avbildning:** G. von Yhlen, Teckning i Carl Säves samling (ATA).

I samband med ändringsarbeten i kyrkan sommaren 1939, då bl.a. elektrisk värmeledning inlades, förverkligades ett av Nordén sommaren 1938 framställt förslag, att de i inre murverket av södra korsarmen inmurade fem runstenarna jämte den år 1938 upptäckta, under korsarmens sockel liggande runstenen Ög 289 skulle uttagas och resas på ömse sidor om gången framför kyrkans västfasad. Det för arbetet nödvändiga penningbeloppet tillskötts av kammarherre Hj. Wernstedt, Näs, som härvid förenade sig med några personer i bygden.

Stenen Ög 231, som förut stod förvarad uppe i tornkammaren, nedflyttades därvid i kyrkan och blev, sedan den lagats, uppställd inne i kyrkan invid väggen till den nu som gravkor upplåtta södra korsarmen. Materialet är kalksten. I sitt sammansatta skick är stenen 0,87 m. hög, bredden håller sig kring en halv meter.<sup>58</sup> De vid Säves besök 1862 bevarade men redan vid Nordenskjölds besök 1871 saknade över- och nederdelarna av stenen äro alltjämt icke anträffade.

Stenens inskrift lyder med år 1862 ännu bevarade delar inom [ ]:

suin [ : ak : t]sin : ak : iyan : ak rakk[i : þair r]...[u · kuml · ]aftir : tsinar : faþ[<sup>59</sup>ur sin ...up · hialbi · ]  
                   5      10          15          20          25          30          35          40          45          50          55      60  
 salu · tsinar · þ[ufr...] <sup>60</sup>  
                   65      70

<sup>57</sup> Då runstenen inte finns med på plansch 126 borde den planschen inte ha angetts här.

<sup>58</sup> Jansson anger i sitt granskningsprotokoll 1946 bredden till 0,59 m.

<sup>59</sup> Jansson skriver i sitt granskningsprotokoll 1946: Då bst i 47 þ är utplånad bör parentesens sättas före denna runa.

»Sven och Sten och Johan och Ragne, de reste minnesvården efter Stenar, sin fader. Gud hjälpe Stenar(s?) själ. ...»

Till läsningen: I 42 **n** har vänstra delen av runan skadats i själva brottkanten. 62 **a** gör Brate till en binderuna mellan **a** och **t** genom att räkna ett par skårar vid övre radlinjen som huggna, ett enligt min mening helt opåkallat antagande.<sup>61</sup>

Brate har föreslagit att komplettera den nu avbrutna inskriften på kortsidan till **tsinar pu fil**, vilket han översätter: »Stenar föll i *pu*». Han sammanställer detta förmodade ortnamn med det i den sörm-ländska inskriften Sö 170 förekommande **pum**, vilket Brate i likhet med F. Löffler anser åsyfta en stad i Grekland. Emellertid torde den ifrågavarande sörm-ländska stenen — Nälbergastenen — ha **pumpa**, en sammanställning förefaller därför opåkallad. Och under alla omständigheter blir ordföljden *Stæinarr pu fell*, om ock syntaktiskt tänkbar, dock föga sannolik.

Den runa, som på Säves teckning 1862 avslutar kantsidans rad, är emellertid en **r**-runa, icke ett **i**, såvida man icke vill anse bistavens båglinjer som en markering av trasighetens början, vilket dock nog ej varit Säves mening. Säves text lyder alltså: **tsinar · pufr...** Då nu en av de andra stenarna vid kyrkan har namnet **purfrpe**, motsvarande ags. *Thurferthus*, fvn. Þorrøðr, Þórðr, vore det kanske inte uteslutet, att samma person avses med här ifrågavarande skrivning **pufr...**, detta så mycket mer som de bägge stenarna Ög 234 och 235 visa sig ha tillkommit inom en släktkrets, där sedan att resa stenar över fränderna omhuldades.

Hur slutet av inskriften skall uppfattas, är nu vanskligt att avgöra. Enklarest förefaller det vara att antaga, att ristaren uteglömt ett **s** i namnet **tsinar** samt att ett namn **pufr(...)** åtföljts av ett **rist**, »ristade», e.d.

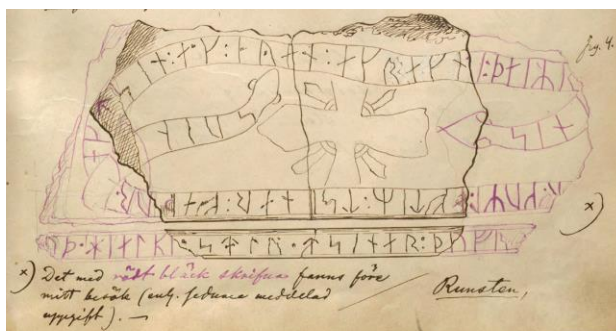


Fig. 243. Ög 231. Ö. Stenby kyrka. Ur P. A. Säves reseberättelse 1862, teckning (ATA).



Plansch 130a. Ög 231. Östra Stenby kyrka. Foto Nordén 1942. [Vid planschen står »Runstenen återges i fotots storlek men förses med vidgat vitt fält omkring. (Anm. Originalen är litet, bör ej återges som om det vore en normalt stor sten!» Jansson skriver 1947: Bilden bör tagas framifrån.]

<sup>60</sup> Nordén anger läsningen **p[urfr]**, den är dock i utgåvan ändrad i enlighet med Nordéns kommentarer till Säves läsning.

<sup>61</sup> I marginalen står »J-n:», det syftar rimligen på Janssons granskningsprotokoll från 1946 där han bl.a. påpekar att Nordén bör kommentera de runföljder som sedermera just blev kommenterade i manuset.

## Ög 232. Östra Stenby kyrka.

Pl. 126, 130.

**Litteratur:** A. Nordén i rapporter till Riksantikvarien, <sup>18/7</sup> 1938, dnr 2780/38 (och 4502/38) och <sup>27/9</sup> 1939 (ATA), dens.: Ståtlig runstenspark vid Ö. Stenby kyrka, i Norrköpings Tidningar <sup>14/10</sup> 1938; Skriftväxling mellan Riksantikvarien och sockenstämman 1939, dnr 910/39 (ATA); G. Olson i rapport till Riksantikvarien, <sup>15/8</sup> 1939, dnr 3180/39 (ATA); S. B. F. Jansson, Granskningsprotokoll 1946 (Runverket).<sup>62</sup>

Stenen uttogs sommaren 1939 ur södra korsarmens västvägg och restes vid huvudgångens norra sida ute på kyrkogården, längst ned mot ingångsporten i kyrkogårdsmuren. Ämnet befanns vid rengöringen vara en ljusgrå granit med svagt rödaktig färgton i ristningsytan. Blocket är upptill ganska tunt (15 resp. 20 cm) men tjocknar nedåt. Höjd 1,17, bredd 0,70 m.

Inskrift:

**akuti : auk : ulf : þir litu : rasa : tsin þansa aftir biruip · faþur sin**  
           5           10           15           20           25           30           35           40           45           50

»Agute och Ulv de läto resa denna sten efter Bergvid, sin fader.»

Till läsningen:<sup>63</sup> Brate låter den »strecklika prick», som han antecknar över r. 32, förvandla runan till **e**, medan jag läser runan som ett **a**, jfr under Ög 235. Brates kolon efter 31 **a** har jag ej iakttagit.



Plansch 130b. Ög 232. Östra Stenby kyrka. Foto Nordén 1942. [Jansson skriver 1947: Duger ej. Retusch.]

<sup>62</sup> Nordén anger »Se under 231.» I utgåvan är referenserna inlagda under respektive inskrift.

<sup>63</sup> I sitt granskningsprotokoll 1946 skriver Jansson bl.a.: 2 **k** är ej stunget. Efter 31 **a** finnas två grunda fördjupningar som sannolikt ej äro huggna. Efter 50 **n** finnes en rund fördjupning som möjligen är huggen.

## Ög 233. Östra Stenby kyrka.

Pl. 126, 131.

**Litteratur:** A. Nordén i rapporter till Riksantikvarien, <sup>18/7</sup> 1938, dnr 2780/38 (och 4502/38) och <sup>27/9</sup> 1939 (ATA), dens.: Ståtlig runstenspark vid Ö. Stenby kyrka, i Norrköpings Tidningar <sup>14/10</sup> 1938; Skriftväxling mellan Riksantikvarien och sockenstämman 1939, dnr 910/39 (ATA); G. Olson i rapport till Riksantikvarien, <sup>15/8</sup> 1939, dnr 3180/39 (ATA); S. B. F. Jansson, Granskningsprotokoll 1946 (Runverket).<sup>64</sup>

Stenen uttogs sommaren 1939 ur södra korsarmens västvägg och restes invid stora kyrkogårdsgångens södra sida, som den mellersta av stenarna invid denna sida. Stenen visade sig utgöra ett skivlikt block (tj. mittöver 0,30 m.) av en ovanligt vacker, i blågrått skiftande svartaktig granit. Höjd 1,37, bredd 1,11 m.

Till Brates läsning torde intet vara att tillägga.<sup>65</sup>

Inskrift:

+ uibaun + risti + stin + þasa + aftir + þurkir + brupur sin  
           5      10      15          20      25      30      35

»Vibärn reste denna sten efter Torger, sin broder.»



Plansch 131a. Ög 233. Östra Stenby kyrka. Foto Nordén 1939. [Jansson skriver 1947: Duger?]



Plansch 126b. Ög 236, 233, 289, 232, 234, 235. Östra Stenby kyrka. Runstensallén fotograferad från huvudingången till kyrkan genom tornet. Foto Nordén 1939.

<sup>64</sup> Nordén anger »Se under 231.» I utgåvan är referenserna inlagda under respektive inskrift.

<sup>65</sup> Jansson skriver i sitt granskningsprotokoll 1946 (apropå att Nordén då i manuset hade skrivit »Till Brates avläsning befanns intet vara att tillägga.»): Möjligen förtjänar följande att anmärkas: 3 i, 8 i och 28 k äro ej stungna. 32 r har förlorat bst:s nedre del genom flaging. Sk saknas efter 36 r. 38 i är överhoppad men har tillsatts utanför och t.v. om slingan. Sk saknas i inskriftens slut, efter 39 n.

## Ög 234. Östra Stenby kyrka.

Pl. 126, 132.

**Litteratur:** A. Nordén i rapporter till Riksantikvarien, <sup>18/7</sup> 1938, dnr 2780/38 (och 4502/38) och <sup>27/9</sup> 1939 (ATA), dens.: Ståtlig runstenspark vid Ö. Stenby kyrka, i Norrköpings Tidningar <sup>14/10</sup> 1938; Skriftväxling mellan Riksantikvarien och sockenstämman 1939, dnr 910/39 (ATA); G. Olson i rapport till Riksantikvarien, <sup>15/8</sup> 1939, dnr 3180/39 (ATA); S. B. F. Jansson, Granskningsprotokoll 1946 (Runverket).<sup>66</sup>

Stenen uttogs sommaren 1939 ur södra korsarmens inre östra vägg och restes invid stora kyrkogårdsgångens nordsida, som den mellersta av stenarna vid denna sida. Den utgör ett ovanligt vackert, skivlikt tunt block av ljusröd granit. Såväl ornamentik som textinnehåll anger, att inskriften utförts av samme ristare som Ög 235. Höjd 1,65, bredd 0,94, tjocklek nedtill 0,34 m., upptill något tunnare.

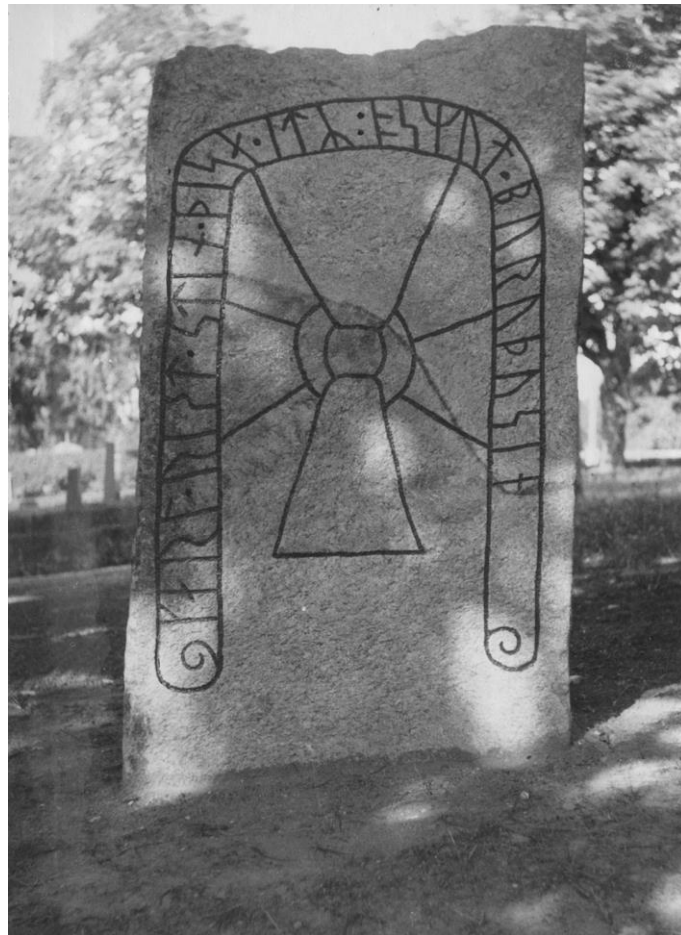
Till Brates läsning är intet att tillägga. Inskriften är mycket tydlig.<sup>67</sup>

Inskrift:

karl · rist · stin · þisa · itr · osmut : buruþu sin

5      10      15      20      25      30

»Karl reste denna sten efter Åsmund, sin broder.»



Plansch 132a. Ög 234. Östra Stenby kyrka. Foto Nordén 1939. [Jansson skriver 1947: Duger ej.]

<sup>66</sup> Nordén anger »Se under 231.» I utgåvan är referenserna inlagda under respektive inskrift.

<sup>67</sup> Jansson skriver bl.a. i sitt granskningsprotokoll 1946: »Efter 19 n finnes två huggna punkter!», detta förefaller vara rättat i manuset. Vidare skriver Jansson: »Intet spår av sk efter 33 n.»

## Ög 235. Östra Stenby kyrka.

Pl. 126, 132.

**Litteratur:** A. Nordén i rapporter till Riksantikvarien, <sup>18/7</sup> 1938, dnr 2780/38 (och 4502/38) och <sup>27/9</sup> 1939 (ATA), dens.: Ståtlig runstenspark vid Ö. Stenby kyrka, i Norrköpings Tidningar <sup>14/10</sup> 1938; Skriftväxling mellan Riksantikvarien och sockenstämman 1939, dnr 910/39 (ATA); G. Olson i rapport till Riksantikvarien, <sup>15/8</sup> 1939, dnr 3180/39 (ATA); S. B. F. Jansson, Granskningsprotokoll 1946 (Runverket).<sup>68</sup>

Runstenen uttogs sommaren 1939 ur södra korsarmens inre östmur och restes invid kyrkogårdsgångens norra sida, närmast ingången genom kyrkans torn. Ämnet är ljusgrå, glimmerrik, vackert strimmad granit. Höjd 1,28, bredd 1,03, tjocklek 0,25 m.

Inskrift:

karl · uist · stin · pisa · itr · þurfrþ harþurn frata

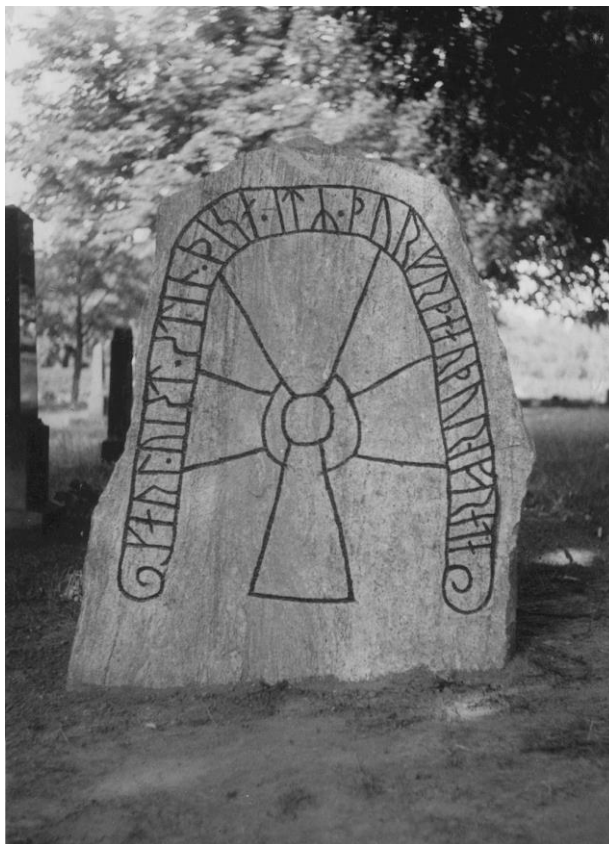
5 10 15 20 25 30 35

»Karl reste denna sten efter Torfröd, sin (mycket duktige? l. frikostige?) frände.»<sup>69</sup>

Till läsningen:<sup>70</sup> Att inskriften utförts av samme ristare som Ög 234, anmärktes ovan. Brate har ej sk efter 4 l, men ett sådant, ehuru ottydligt, finnes nog. Av de fyra runorna 26, 27, 35 och 37 läser Brate 26 och 35 som **e**, de två andra som **a**. Mellan 27, 25 och 37 föreligger emellertid varken i Brates eller min uppmålning någon skillnad, de äro helt visst **a**-runor alla tre. Från dem helt avvikande är 26: med sin bst formad som ett kort, rakt streck vågrätt över runans hst sammanfaller typen helt med kortkvistradens **h**-runa. Då nu ristningen även på andra ställen, se 12 **n** och sannolikt 32 **n**, uppvisar beröring med denna kortkvistfubark, synes det mig icke otillåtligt att räkna med 26 som ett **h**. 28 betecknar Brate såsom »**u**, klar och säker», men detta oreserverade påstående får nog anses influerat av Brates läsning av ordet såsom **auþurn**. Som runan står på stenen, har den bågen inbuktad som en **r**-runa, och läsningen **r** synes mig långt rimligare. Slutrunan i ordet är ett **n** av den typ, som är vanlig i t.ex. Oklundaristningen. Då dessutom Brates läsning resulterar i ett i litteraturen obelagt ord, vad ordbildningen beträffar därtill mycket anmärkningsvärt (**auþurn** motsvarar ett konstruerat \**auð-qrvan*), föredrar jag att läsa **harþurnfrata**, ack., motsvarande fvn. \**harð-qrvan frænda*, »sin synnerligen duktige l. frikostige frände». Vad ordbildningen \**harð-orr* beträffar kan man erinra om mängden av isländska sammansättningar av *harð* + adj., ex. *harð-gorr*, 'tapper', *harð-vitugr*, 'svår att ha att göra med'. Ej heller detta hypotetiska \**harð-qrvan* kan emellertid sägas vara särskilt övertygande, då skrivningen **urn** för den fsv. motsvarigheten till fvn. *qrvan* förefaller anmärkningsvärd. Dock kunde man ju peka på en annan onöjaktig skrivning i inskriftens **þurfrþ** för *Porfred*, som ett motstycke.

Namnet *Porfredr* är ovanligt. Utom från denna sten är det känt från en annan östgötaristning, Ög 155, samt från U 121. På Ög 155 är det emellertid ovisst, om **þurfrþ** är mans- eller kvinnonamn. Om namnet se vidare Wessén under U 121 (*Sveriges runinskrifter* bd 6, s. 181).

Plansch 132b. Ög 235. Östra Stenby kyrka. Foto Nordén 1939. [Jansson skriver 1947: Punkterna ditsatta]



<sup>68</sup> Nordén anger »Se under 231.» I utgåvan är referenserna inlagda under respektive inskrift.

<sup>69</sup> Wessén skriver i marginalen: Bättre: sin ... frände.». Jansson skriver i sitt granskningsprotokoll 1946, då översättningen följde Brate: Nordén översätter som Brate. Högst osäkert! »den frikostige» bör helst utgå!

<sup>70</sup> Janssons granskningsprotokoll från 1946 innehåller en del påpekanden som Nordén senare tagit hänsyn till i manuset. Jansson skriver: Nordén har utan anmärkning sk (·) efter 4 l. Anmärkas bör att sk efter 4 l och 16 a äro osäkra. I runan 28 är bst krökt som en r-bst. Observera också att den utgår nedanför hst:s topp som t.ex. 3 r. 32 n är osäkert. 35 är snarare a än e.

## Ög 236. Östra Stenby kyrka.

Pl. 126, 133.

**Litteratur:** A. Nordén i rapporter till Riksantikvarien, <sup>18/7</sup> 1938, dnr 2780/38 (och 4502/38) och <sup>27/9</sup> 1939 (ATA), dens.: Ståtlig runstenspark vid Ö. Stenby kyrka, i Norrköpings Tidningar <sup>14/10</sup> 1938; Skriftväxling mellan Riksantikvarien och sockenstämman 1939, dnr 910/39 (ATA); G. Olson i rapport till Riksantikvarien, <sup>15/8</sup> 1939, dnr 3180/39 (ATA); S. B. F. Jansson, Granskningsprotokoll 1946 (Runverket).<sup>71</sup>

Runstenen uttogs sommaren 1939 ur södra korsarmens inre östra vägg. Den restes invid huvudgången fram till kyrkan, vid gångens sydsida och närmast kyrkans torningång. Höjd 1,90, bredd 1,14 m. Ytan är slät, ristningen tydlig.

Inskrift:

× **ufagr** · **raispi** · **stain** · **þansa** · **eftir** · **aystain** · **sun** · **sin** ×  
           5      10      15      20      25      30      35

»Ofeg reste denna sten efter Östen, sin son.»

Till läsningen:<sup>72</sup> Till Brates läsning är intet att tillägga utöver att pricken i r. 28 dock väl är avsiktligt tillkommen, varför Brates **u** nog är att läsa som **y**. Det sista sk är ett ×, icke en punkt, som Brate har.

Om namnet **ufagr** se under Ög 228.



Plansch 133a. Ög 236. Östra Stenby kyrka. Foto Nordén 1941. [Jansson skriver 1947: Kraftigt retusch]

<sup>71</sup> Nordén anger »Se under 231.» I utgåvan är referenserna inlagda under respektive inskrift.

<sup>72</sup> Jansson skriver i sitt granskningsprotokoll 1946 bl.a.: »28 **y** är stunget med ett kort avlångt, lodrätt streck.» och »Enligt Brate finnes framför 1 **u** ett skadat, snett kors 4 cm nedifrån, Nordén, som ej ser sk vid inskriftens början, anmärker ej olikheten.»

## 289. Östra Stenby kyrka.<sup>73</sup>

Pl. 126, 131.

**Litteratur:** A. Nordén i rapporter till Riksantikvarien, <sup>18/7</sup> 1938, dnr 2780/38 (och 4502/38) och <sup>27/9</sup> 1939 (ATA), dens.: Artikel i Norrköpings Tidningar <sup>20/8</sup> 1938, dens.: Ståtlig runstenspark vid Ö. Stenby kyrka, i Norrköpings Tidningar <sup>14/10</sup> 1938; Skriftväxling mellan Riksantikvarien och sockenstämman 1939, dnr 910/39 (ATA); G. Olson i rapport till Riksantikvarien, <sup>15/8</sup> 1939, dnr 3180/39 (ATA); S. B. F. Jansson, Granskningsprotokoll 1946 (Runverket).<sup>74</sup>

Runstenen hade iakttagits redan tidigare av kyrkovaktmästaren Orvar Jonsson, vilken vid mitt besök i juli 1938 meddelade mig sin upptäckt. Den låg då under kyrkans sockel i hörnet mellan långhusets södra vägg och södra korsarmens östra vägg. Endast vänstra kanten av stenen sköt ut utanför sockeln, med runslingan från trasighetens början till partiet + **st** samt en tredjedel av korset synliga. Stenen var brusten i två hälfter, men dessa hade vid inläggandet under sockeln placerats i flykt med varandra, endast med ett stycke mellanrum. Runstenen uttogs och restes samtidigt med de övriga stenarna i kyrkans murverk sommaren 1939.

I sitt nu resta skick har stenen en höjd över marken av 1,80 m, dess största bredd är 98 cm, dess tjocklek 15 à 16 cm. Ämnet är oroligt ådrad gnejs, och på stenens framsida ligger ett c:a 2 cm tjockt skikt av ett svartgnistrigt, med rödvita ådror insprängt mineral, som visar benägenhet att avspjälkas från underlaget. Stenen har som nämnt brustit tvärs av, något nedanför mitten, och på hela detta nederstycke har ytlagret nu fallit bort och med detta runskriften. Osäkert är f.ö., om ej tecken till denna bristfällighet visat sig redan under huggningen av inskriften, ty denna är påtagligt avbruten i slingans högra del, vid **at**, och en ny slinga har upptagits innanför den förra. **a**-runan i **at** är ännu lika djupt och tydligt huggen som de övriga, men på **t**-runan äro endast bistavarna eller rent av blott den ena bistaven likvärdig i utförandet med övriga runor, medan huvudstaven är bredare huggen upptill men smalnar till en tunn skåra – ehuru rätt djupt huggen – mot nederdelen. Skiljetecknet efter **at** utgöres i olikhet mot ristningens övriga skiljetecken blott av en punkt och denna är ytterst svag. Därefter är ytan helt slät och oberörd av verktyg mellan slingans bägge linjer, ända ned till trasigheten.

Inskriftens runor äro djupt huggna, ingenstädes uppstår tvekan om läsningen. Höjden på runorna är 8–9 cm. Den sannolika längden av de till v. och h. bortfallna styckena av inskriften torde kunna anges till 30 cm. Från den vårdslösade runan **t** i **at** och till trasighetens början är avståndet 20 cm.

Inskrift:

...-**a** × **ri**ti × **stin** × **þ**insa × **at** ... **þ**ru × **sun** × ...

»... reste denna sten efter ..., (sin bror)son ...»

Till läsningen:<sup>75</sup> Av r. 1 är endast bst bevarad, och nedre delen av denna faller i ett flagrat parti. Övervägande sannolikt är väl, att bågen tillhört en **u**-runa. R. 2 har knappast någon bst t.v. om hst.<sup>76</sup> R. 5 är ett **t** med endast t.h. välbevarad bst., f.ö. är runan grunt huggen.<sup>77</sup>

Plansch 131b. Ög 289. Östra Stenby kyrka. Runsten upptäckt 1938 under södra korsarmens vägg, i markytan, och framtagen 1939. Foto Nordén 1939. [Vid planschen skriver Wessén: »Starkt retuscherad! Är det endast förstärkning av negativet?» Nordén anger: »Svar: av positivt.» Jansson skriver 1947: Helt retusch.



<sup>73</sup> Stenen har signum Ög ATA580/75 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

<sup>74</sup> Nordén anger »Se under 231.» I utgåvan är referenserna inlagda under respektive inskrift, för denna inskrift utökad med en referens till en tidningsartikel av Nordén.

<sup>75</sup> Jansson skriver i sitt granskningsprotokoll 1946 angående skiljetecknet efter 17 **t** vilket då fanns i Nordéns kommentarer i manuset: Sk efter 17 **t** som på fotot och i texten uppfattas som en punkt (»Skiljetecknet efter **at** utgöres i olikhet mot ristningens övriga skiljetecken blott av en punkt») måste insättas i läsningen eller också måste formuleringen ändras och punkten borttagas på kopian. Detta sk finnes enligt min mening icke eller är åtminstone högst osäkert.

<sup>76</sup> Jansson skriver om denna runa i sitt granskningsprotokoll 1946: Under 2 **a** bör stå en punkt.

<sup>77</sup> Jansson skriver om runan i sitt granskningsprotokoll 1946: 5 skall läsas l eller t med punkt under. Runan är synnerligen otydlig.

## Ög 237. Ållonö, Östra Stenby sn.

Pl. 133.

**Litteratur:** S. B. F. Jansson, Granskningsprotokoll 1946 (Runverket).

**Äldre avbildningar:** L. C. Wiede, Teckning i manus till Östergötlands Runurkunder (tryckt 1875) (ATA); C. F. Norden-skjöld, Teckning i reseberättelse 1871 (ATA).

Stenen upptages först av Wiede och Säve; de ursprungliga fyndförhållandena äro okända. Den står alltjämt rest i herrgårdsparken något 100-tal m. söder om mangårdsbyggnaden.

Inskrift:

**purtsain uk : sunuaprr : þair : raistu : stin : þinafit-- ...rl : brupur s**  
           5      10      15      20      25      30      35      40      45      50

»Torsten och Sunnvard(?) de reste denna sten efter Karl, sin broder.»

**Till läsningen:**<sup>78</sup> Brates ifyllning av runorna i slingans början, det nedskjutande partiet, där han läst namnet **purtsin**, kan knappast vara tillkommen efter en fullständig rengöring av ytan, ty då skulle han ha märkt, dels att runorna stå vända på annat sätt än det han räknat med, och dels att runföljden är **purtsain**. Runan 6 **a**, står på gott avstånd från både **s** och **i** och har tvärstreck tydligt hugget.

Namnet **sunuaprr** har Brate läst **sunuiprr**. Han har då bortsett från, att hans **i**-runa har en av de djupast huggna bistavarna i hela ristningen. Namnet leder tankarna till det fvn. *sundvordr*, 'sundvakt ombord på skepp', jfr Eddans HH I, 34. — Ett namn \**Sunnvardr* synes gå väl samman med från fornvästnordiskt område kända andar namn av typen *Sund-*, *Sunnriðr*, *Sundrøðr*, *Sundulfr*, *Sunnleifr*. Namnet synes sakna motsvarighet i svenska runinskrifter, närmast kommer **sunatr** på den uppländska stenen U 201. I *Upplands runinskrifter* I, s. 304, uppfattas detta gissningsvis som ett *Sunnhvatr* (alternativt som ett illa återgivet *Snatr*, *Snotr*); olikheten i skrivning mellan det östgötska **sunuaprr** och det uppländska **sunatr** är dock stor nog för att göra en sammanställning vansklig.

Efter 33–36 **þina** kommer utan skiljetecken ett **f**, ett **i** och ett **t** samt några runor, varav blott övre delen synes. De ge ordet 36–41 **afitir**, 'efter', samt de två första runorna i ett mansnamn, sannolikt **karl**, varav de sista två runorna äro bevarade. I runslingans övre parti står endast **brupurs**, medan det efterföljande **in** (Brate) får läsas ut ur ornamentiken.



Plansch 133b. Ög 237. Ållonö, Östra Stenby sn.  
 Foto 1941 Nordén. [Jansson skriver 1947:  
 Något ret. Duger.]

<sup>78</sup> Någon rubrik »Till läsningen» finns inte i manuset och Nordén blandar här både kommentarer till läsningen och till tolkningen – det senare bör snarare stå efter kommentarerna till de enskilda runorna.

- 
- Ög 238.** = **Ög 188, Vikingstads sn**, se s. 339
- Ög 239. Skenninge**, se s. 293
- Ög 240, 241, 242 och 243. Hovs kyrka**, se s. 124–126
- Ög 244. Viby kyrka**, se s. 359
- Ög 245. Östra Eneby kyrka**, se s. 46
- Ög 246. Örberga prästgård**, se s. 81
- Ög 247. Vreta kloster**, se s. 94
- Ög 248. Västra Tollstads sn**, se s. 250
- 249. Vallerstads sn**,<sup>79</sup> se s. 44
- 250. Östra Eneby sn**, se s. 47
- 251, 252, 253 och 254. Väversunda kyrka**, se s. 75–77
- 255, 256, 257, 258 och 259. Herrestads kyrka**, se s. 82–86
- 260, 261, 262 och 263. Vreta kloster**, se s. 90, 95–103
- 264. Vreta klosterns sn**, se s. 105
- 265. Björkebergs kyrka**, se s. 106
- 266. Bjälbo kyrka**, se s. 115
- 267. Väderstads sn**, se s. 151
- 268. Appuna kyrka**, se s. 155
- 269. Drothems sn**, se s. 163
- 270. S:t Lars kyrka**, se s. 204
- 271. V. Tollstads sn**, se s. 253
- 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281a, 281b, 282 och 283. Skenninge**, se s. 291, 295–305
- 284. Skärkinds gamla kyrka**, se s. 315
- 285, 286 och 287. Söderköping**, se s. 318–320
- 288. Östra Husby sn**, se s. 388
- 289. Östra Stenby kyrka**, se s. 413
- 290, 291, 292, 293 och 294. Väversunda kyrka**, se s. 78–80
- 295, 296, 297, 298, 299 och 300. Hovs kyrka**, se s. 126–128

---

<sup>79</sup> Numera Järstads sn.

Detta dokument ingår i en digital utgåva av Arthur Nordéns supplement till Erik Brates Östergötlands runinskrifter. Manuset avslutades 1947 och var tänkt att tryckas 1948. Utgåvan publiceras fritt tillgänglig på Internet.

Texten innehåller inte nyare litteraturreferenser än 1947 och tar ingen hänsyn till modern runforskning och måste därför användas med stora reservationer. Arbetet med utgåvan avslutades 2024-12-31.